

TARTON YLIOPISTO
HUMANISTISTEN TIETEIDEN JA TAIDEAINEIDEN TIEDEKUNTA
VIRON KIELEN JA YLEISEN KIELITIEEEN LAITOS
SUOMALAIS-UGRILAISTEN KIELTEN OSASTO

Laura Raag

**Suomen kielen nollapersoona ja passiivi
kirjallisuusarvosteluissa**

Pro gradu -tutkielma

Ohjaajat:

Tiina Nahkola

Hanna Katariina Jokela (Turun yliopisto)

Tartto 2020

SISÄLLYS

JOHDANTO	4
1. SUOMEN KIELEN PASSIIVI	6
1.1. YKSIPERSOONAINEN PASSIIVI.....	8
1.2. PASSIIVIN FINIITTISYYS JA INFINIITTISYYS	10
1.3. AKTIIVIN JA PASSIIVIN SUHDE	11
2. NOLLAPERSONA.....	12
2.1. NOLLASUBJEKTI	13
2.1.1. NOLLASUBJEKTI YHDYSLAUSEISSA.....	15
2.1.2. NOLLAPERSONA JA MODAALINEN TULKINTA	15
2.1.3. NESESSIIVIRAKENNE JA MUITA YKSIPERSONAISIA LAUSEITA	16
2.2. NOLLAPERSONA MUISSA LAUSEASEMISSA	17
2.2.1. NOLLAOBJEKTI	18
2.2.2. NOLLA HABITIIVIADVERBIAALINA JA OMISTAJANA.....	18
3. PASSIIVIN JA NOLLAPERSONAN VERTAILU	21
4. ANALYYSI	25
4.1. OSALLISTUJAT	26
4.1.1. KIRJOITTAJA	26
4.1.2. KIRJOITTAJA+LUKIJA	28
4.1.3. AVOIN.....	29
4.1.4. AVOIN(kirjoittaja+).....	30
4.1.5. POIKKEUKSELLISET OSALLISTUJAMUODOT	31
4.2. YHTEENVETO: OSALLISTUJAMUODOT.....	33
4.3. DISKURSIIVINEN TEKO	34
4.3.1. TOSIASIA	34
4.3.2. KOMMENTTI	35
4.3.3. HAVAINNOLLISTUS.....	37
4.3.4. SPATIOTEMPORAALINEN SIIRTYMÄ	37

4.3.5. VETOOMUS	38
4.3.6. KYSEENALAISET	39
4.4. YHTEENVETO: DISKURSSITEHTÄVÄT	41
4.5. OSALLISTUJAMUOTOJEN JA DISKURSSITEHTÄVIEN SUHDE	42
4.6. NOLLAPERSONAN JA PASSIIVIN TEHTÄVÄT AINEISTOSSA.....	44
YHTEENVETO	46
LÄHTEET	50
KIRJALLISUUSARVIOIDEN LUETTELO	52
SOOME KEELE NOLLAPERSONA JA PASSIIVI VORM KIRJANDUSARVUSTUSTES. KOKKUVÕTE	61

JOHDANTO

Kieli on monimutkainen viestintäväline. Se on yksi tärkeimmistä tavoista ilmaista ajatuksia ja mielipiteitä, ja kielen monimutkaisuus antaa käyttäjälle sen vuoksi laajan valikoiman vaihtoehtoja. Niin esimerkiksi hämärretään usein asenteen takana oleva henkilö ja ajatuksesta *Minusta näyttää siltä, että...* tehdään lauseke *Voitaisiin ajatella, että...*, tai sen sijaan, että sanotaan esimerkiksi suoraan, että *Kirjan lukemisen jälkeen elokuva oli minulle pettymys*, sanotaan *Kirjan lukemisen jälkeen on pettynyt elokuvaan*. Suomen kielessä tällaisia monifunktioisia muotoja ovat esimerkiksi passiivi ja nollapersoonalause.

Tämän maisterityön aihe on juuri kirjoittajan *minää* ilmaisevat suomen kielen nollapersoonan ja passiivin muodot. Eli miten kirjoittaja piilottaa näitä muotoja käyttämällä tekstiin oman mielipiteensä, suosituksen, vetoamuksen jne. Tutkimus perustuu suomalaisessa *Helsingin Sanomat* -sanomalehdessä ilmestyneisiin kirjallisuusarvosteluihin. Aineistona toimivat arvostelut on julkaistu 1.8.–31.10.2015 ja tutkimuksessa käytetyt nollapersoonan- ja passiivimuodot on kerätty 78 arvostelusta. Nollapersoonan ja passiivin käytön perusteella arvosteluista tarkastellaan, kuka on osallistuja tietyssä muodossa. Toisin sanoen, missä muodossa kirjoittajan henkilö ilmenee näiden muotojen käytössä. Muodot jaetaan mahdollisten osallistujien perusteella kategorioihin selvä kirjoittaja (*kirjoittaja*); sekä kirjoittajaa että lukijaa osallistava (*kirjoittaja+lukija*); avoin eli kuka tahansa (*avoin*); avoin, mutta selvästi kirjoittajaa osallistava (*avoin(kirjoittaja+)*); muu poikkeuksellinen vaihtoehto. Lisäksi määritellään käytetyn muodon diskursiivinen tehtävä: *tosiasia*, *kommentti* (alaluokka *pohjustus*), *havainnollistus*, *spatiotemporaalinen siirtymä* ja *vetoamus*. Tämän johdosta tutkimuksen pääkysymykset ovat, 1) miten, jos ollenkaan, käytetty passiivi tai nollapersoonamuoto kätkee kirjallisuusarvostelun kirjoittajan ja 2) minkälainen on sen virkkeen diskursiivinen teko, jossa muoto esiintyy.

Tätä aihetta on dialogisen passiivin käytön osalta käsitellyt väitöskirjassansa „Toimittajan läsnäolo sanomalehtitekstissä“ (2005) Henna Makkonen-Craig, mutta tämän työn kirjoittajan tiedon mukaan ei ole vielä tehty kvalitatiivista tai kvantitatiivista tutkimusta, joka keskittyisi sekä nollapersonaan että passiiviseen muotoon. Passiivimuodon personaalisuutta/impersonaalisuutta suomen kielessä on tutkittu paljon. Sitä ovat tutkineet esimerkiksi Susanna Shore, Marja-Liisa Helasvuo ja Tapani Kelomäki. Suomen kielioppiin myöhemmin vakiintunutta nollapersonaa ovat tutkimusaiheena käsitelleet esimerkiksi Lea Laitinen ja Hanna Katariina Jokela.

Tämän tutkimuksen ensimmäisessä, teoriaosassa annetaan yleiskatsaus suomen kielen passiivista ja nollapersonasta sekä vertaillaan niitä. Sen jälkeen käsitellään aineistossa esiintyvien passiivi- ja nollapersonamuotojen jakautumista eri osallistujiin ja diskurssitehtäviin, esitetään esimerkkien avulla niiden esiintymisen ominaisuuksia ja tehdään tulosten perusteella yhteenveto kahden muodon suhteesta.

Tämän työn tarkoituksena on auttaa tutkimaan nollapersonan ja suomen kielen passiivimuodon käyttöä pragmaattisessa lingvistiikassa.

1. SUOMEN KIELEN PASSIIVI

Henna Makkonen-Craigin (2005: 14) mukaan passiiviksi nimitetty rakenne on lähes kaikissa kielissä, mutta se ei tarkoita, että kaikissa kielissä olisi samanlainen passiivi. Tapani Kelomäen (2019: 110) mukaan passiiville voi yleislingvistiksi pelkistää kaksi päämerkitystä. Toisaalta lauseen informaatorakenne on käänteinen aktiivilauseeseen verrattuna (teon kohde etualaistettu lauseenalkuiseksi teemaksi, tekijä on verbin jäljessä ja jää taka-alalle sekä sanajärjestys on päinvastainen aktiivilauseeseen verrattuna). Toisaalta passiivi on persoonaa häivyttävä eli viittaussuhteeltaan avoin. Jälkimmäinen määritelmä on yhteensopiva suomen kielen passiivin kanssa.

Suomen kielen passiivi on täysin produktiivinen taivutusluokka, joka on hyvin vakiintunut kieleen jo ennen kirjoitetun kielen tradition alkamista ja motivoitu todennäköisesti kohteliaisuudesta, koska muodon ilmaisema monikollisuus tekee passiivista hyvän välineen, minkä avulla voi luoda puhekumppanien välille etäisyyttä hankalissa tilanteissa. Passiivista voi käyttää keinona osoittamaan suhdetta puhuteltuun, mutta välttää suoraa persoonaviittausta. (Hakulinen, Karlsson 1988: 255; Hakulinen 2001: 213–214; Kelomäki 2019: 113) Kategorian sisäisesti passiivi on kuitenkin heterogeeninen (eli epäyhtenäinen) luokka. Suomen kielen passiivin tapauksessa verbin muoto tai predikaatin rakenne ei viittaa subjektiin tavanomaisesti eli niin kuin aktiivilauseessa. Subjekti jää taka-alalle ja jokin muu lauseenjäsen voi saada joitakin subjektin piirteitä. (Hakulinen, Karlsson 1988: 255; ISK 2004: 1254; Makkonen-Craig 2005: 14) Ison suomen kieliopin (2004: 1254) mukaan suomen kielessä on useita passiivimaisia rakenteita, mutta niistä yleisin ja monikäyttöisin on yksipersonainen passiivi. Tässä työssä suomen passiivilla on tarkoitettu nimenomaan yksipersonaista passiivista (esimerkiksi *juodaan, lopetettiin ja on puhdistettu*).

Vaikka usein on sanottu, että passiivissa ei ilmaista tekijää, suomen kielen passiivi on toisaalta todella aktiivista laatua ja passiivimuodon ilmaisema tekijä ei aina ole tuntematon. Passiivin luoma persoonareferenssi voi olla suorastaan puhujainklusiivinen eli puhuja sisällyttää itsensä tapahtuman osallistujiin (esimerkiksi viron kielen passiivi on luonteeltaan puhujaeksklusiivinen) (Vilkuna 1996: 139; Tuomikoski 1971: 147–148; Riionheimo et al. 2014: 340, 362). Esimerkiksi esimerkissä¹ 1 voi ymmärtää, että mainitussa talossa ei ole asunut ihmisiä kuuteen vuoteen, todennäköisesti sen entiset omistajat eli *he* tai omistajat eli *me*. Esimerkissä 2 on selvää, että yökerhossa tanssivat yökerhon asiakkaat. Näin ollen passiivi ja aktiivi eivät ole suomen kielessä yhtä selvästi kielen eri alueita niin kuin esimerkiksi ruotsin tai englannin kielessä (Makkonen – Craig 2005: 14).

(1) Meidän talossamme *ei ole asuttu* kuuteen vuoteen.

(2) Yökerhossa *tanssittiin*.

Ykkösargumenttiin (eli verbin keskeisin argumentti, joka on tavallisesti subjekti,) ei siis viitata, mutta se on tajuttavasti henkilötarkoitteinen, eli passiivisen verbimuodon tekijä on inhimillinen, mutta ei definiittinen. (Vilkuna 1996: 139; Hakulinen, Karlsson 1988: 255) Lisäksi suomen passiivi on muodoltaan ja yleensä merkitykseltäänkin monikollinen. Kuitenkin myös yksikkömuotoinen merkitys on mahdollinen, kun käytetään passiivimuotoa ja tarkoitetaan yhtä henkilöä tai puhutaan yhden henkilön kanssa. Muodon kannalta passiivilauseessa ei ole siis ykkösargumenttina *minä*, *sinä* eikä kukaan kolmaskaan. (Vilkuna 1996: 139 – 140) Kuitenkin on selvää, että ilmaisemattomana subjektina täytyy olla elävä olento: passiivimuodon voi tehdä vain verbeistä, joiden on mahdollista saada ihmistarkoitteinen perussubjekti (3). Esimerkiksi säätä ja luonnonilmiöitä kuvaavista verbeistä, missä ei ole mukana henkilötekijää, passiivimuodon muodostaminen on mahdotonta (4). (Hakulinen, Karlsson 1988: 255)

¹ Tässä ja työn loppuun asti tutkielman esimerkkilauseet ovat kirjoittajan itse keksimiä, mikäli ei ole merkitty toisin.

(3) *tullaan, kirjoitetaan, siivotaan*

(4) **hämärretään, *sadetaan, *tuullaan* (Hakulinen, Karlsson 1988: 255)

Epämääräisen laadun takia suomen passiivia on sanottu *neljänneksi persoonaksi* (esim. Vilkuna 1996: 140; Hakulinen, Karlsson 1988: 255; Tuomikoski 1971: 149). Ottaen huomioon suomen passiivin kategorian eroavuuden monien indoeurooppalaisten kielten passiiveista, on suomen tapauksessa suositeltu käytettävän myös täysin muuta nimitystä. Esimerkiksi englannin kielessä on personaalinen passiivi eli objektiargumentti esiintyy lauseen kieliopillisena subjektina. Verbi kongruoi kieliopillisen subjektin kanssa, ja näin objektiargumentti on myös pakollinen, koska passiivi vaatii transitiviverbiä. Suomen kielessä passiivin voi tehdä sekä transitivi- että intransitiiviverbistä. (Vilkuna 1996: 144)

Passiivikategorian esiintyminen suomen kielessä on myös kokonaan esitetty kyseenalaiseksi (esim. Shore 1986). Englannin passiivi, jota pidetään usein passiivin prototyyppinä, täyttää kaikki kolme indoeurooppalaisten kielten tutkimuksessa kanonista passiivia kuvaavaa vaatimusta: passiivi eroaa aktiivista merkittäessä morfologisesti tai perifrastisesti eli apuverbiä käytettäessä; agenttia ei mainita tai se edustuu epätyypillisellä tavalla ja passiivilauseessa on kieliopillinen subjekti, joka ei ole agentti ja jonka kanssa predikaatti kongruoi persoonassa. Näistä kriteereistä kaksi ensimmäistä sopii suomen yksipersonaiseen passiiviin, mutta ei kolmas². (Makkonen-Craig 2005: 15)

1.1. YKSIPERSONAINEN PASSIIVI

Yksipersonaisen passiivilauseen tapauksessa lauseesta puuttuu ilmisubjekti, sen finiittiverbi on passiivimuodossa ja verbin valenssiin kuuluu objektiargumentti.

² Suomen monipersonaiseen passiiviin sopivat kaikki kolme kriteeriä.

Muotoa sanotaan yksipersonaiseksi, koska siinä ei ole useamman persoonamuodon mahdollisuutta. (ISK 2004: 1254 – 1255) Esimerkiksi seuraavissa lauseissa on yksipersonainen passiivi:

- (5) Eilen *koristeltiin* joulukuusi.
- (6) Sieltä *saataisiin* ehkä apua.
- (7) Onko sopimus *allekirjoitettu*?
- (8) *Kysyttäköön*, kuka on viaton!?

Suomen yksipersonainen passiivi ei ole promotionaalinen: passiivilauseessa voi olla mitä tahansa lauseenjäseniä paitsi subjekti, jonka sijaan teemana on yleensä jokin toinen lauseenjäsen. (ISK 2004: 1256 – 1257; Riionheimo et al. 2014: 336) Esimerkiksi niin kuin on seuraavissa lauseissa:

- (9) *Kirjaa* [OBJEKTI] on luettu *paljon* [ADVERBIAALIMÄÄRITE].
- (10) *Jouluna* [ADVERBIAALIMÄÄRITE] ollaan tavallisesti *ystävällisempiä* [PREDIKATIIVI] kuin muulloin.
- (11) *Sanotaan*, että ilmastokatastrofi on väistämätön [LAUSEOBJEKTI].

Passiivin käyttö on yksi tapa jättää ilmaisematta tekijän tai muun keskeisen osallistujan identiteettiä ja sittenkin ilmaista asiantiloja. Kyllä jää mainittu identiteetti ilman tarkan määritelmän. (ISK 2004: 1254) Esimerkiksi kun aktiivilauseessa (12) on selvä, määritelty subjekti, passiivilauseessa (13) tätä tietoa ei ole ja subjekti voi ilmetä muun tekstin tai yleisen kontekstin kautta.

- (12) *Kissani on pureskellut* kukkia.
- (13) Kukkia on *pureskeltu*.

Yksipersonaisella passiivilla voidaan siis viitata mihin tahansa yksikön tai monikon persoonaan. Kuitenkin tavallisinta on, että sen avulla viitataan useampaan kuin yhteen referenttiin eli tarkoitteeseen. Yksipersonainen passiivi on suomen kielen useista passiivin luonteisista rakenteista yleisin ja monikäyttöisin, ja sitä on nimitetty myös

impersonaaliseksi ja persoonattomaksi muodoksi, mikä on hieman ristiriitaista, kun otetaan huomioon, että se implikoi henkilötarkoitteista ykkösargumenttia. (ISK 2004: 1254, 1256; Vilkuna 1996: 144 – 145)

1.2. PASSIIVIN FINIITTISYYS JA INFINIITTISYYS

Ensi sijassa yksipersonainen passiivi on finiittinen, mutta passiivin tunnus voi sisältyä myös tiettyihin infiniittisiin muotoihin. Ne ovat partisiipit, E-infinitiivin inessiivi (*tehtäessä*) ja MA-infinitiivin instruktiivi (*tehtämän*). Lisäksi infiniittisistä rakenteista yksipersonaisen passiivilauseen piirteitä on referatiivirakenteella (14) ja temporaalirakenteella (15). Muut infiniitit liittyvät passiivin ilmaisemiseksi passiivimuotoiseen finiittiverbiin (16). (ISK 2004: 1255)

(14) Artikkelissa kerrottiin *konsertissa laulettun* myös kansallishymniä.

(15) Artikkelia luettaessa *on suositeltavaa* kiinnittää huomiota myös viitteisiin.

(16) Viime vuonna *alettiin tiedottaa* auringon säteilyn vaarallisuudesta iholle.

Passiivin tunnus, joka kuuluu passiivimuotoiseen finiittiverbiin, on -(t)A- ja sillä on useita variantteja (17). Passiivissa on sekä yksinkertainen että liittomuotoinen predikaatti (18). Yksinkertaisissa muodoissa on persoonapäätteen paikalla -Vn eli vokaali ja n. Liittomuodoilta tämä elementti puuttuu, ja liittomuoto koostuu apuverbin yksikön kolmannen persoonan muodosta ja passiivisesta TU-partisiipista. (ISK 2004: 1255)

(17) huomata**an**, lyö**dään**, lauletti**n**, menn**ään**

(18) on huomattu, oli lyöty, olisi laulettu, ei menty

1.3. AKTIIVIN JA PASSIIVIN SUHDE

Tekemisen suorittaja voi olla epämääräinen sekä passiivissa että aktiivissa. Tekijä tai tekijät voivat jäädä epämääräiseksi (19) tai puuttua kokonaan (20) myös aktiivilauseesta. Eräissä tapauksissa tekijä voi olla tuttu passiivimuodosta huolimatta (21). (Tuomikoski 1971: 147 – 148)

(19) Kuka *huutaa*?

(20) *Sataa*.

(21) Tammikuussa *matkustettiin* Kreikkaan ja meidän kissamme asui sen aikaa eläinhotellissa.

Suomen aktiivia ja passiivia on mahdollista pitää jonkin verran päällekkäisinä kategorioina (Makkonen - Craig 2005: 19). Esimerkiksi nykyisin passiivimuotoa käytetään puhutussa kielessä myös ilmisubjektin kanssa monikon ensimmäisen persoonan muotona (22) sekä imperatiivina (23) (esim. ISK 2004: 1256; Vilkuna 1996: 146; Helasvuo 2008: 188). Passiivi voi esiintyä myös direktiivinä, kun puhuja ja puhuteltu kuuluvat samaan joukkoon (23). (Kelomäki 2019: 120)

(22) *Me mennään* kesällä Suomeen.

(23) *Mennään* nyt!

Passiivimuodon ”aktiivisuus” ilmenee siten, että samassa lauseessa on näkyvissä olemassa myös subjekti *me* (22). Kun *me*-pronomini puuttuu (23), syntyy tulkinta, että kyse on mahdollisesta muusta kuin monikon 1. persoonasta. (Makkonen - Craig 2005: 19)

Ison suomen kieliopin (2004: 1256) mukaan syntaktiselta tasolta katsoen esimerkeissä 22 ja 23 mainitut muodot eivät ole passiiviin kuuluvia, koska niihin voi liittyä ilmisubjekti ja koska niillä on aktiivitaivutuksen tehtävä. Toisaalta passiivimuodon käyttöä monikon ensimmäisen persoonan muotona voi tulkita passiivimuodon toissijaiseksi käytöksi. (Luukka 1994: 228)

2. NOLLAPERSONA

Ilmiötä, jossa lauseesta puuttuu substantiivilauseke ja jossa referenttinä voi olla kuka tahansa (myös puhuja/kirjoittaja tai puhuteltava/lukija), sanotaan nollapersonaksi. (ISK 2004: 1284) Aluksi tällaisia persoonattomia rakenteita alettiin englannin termin *missing person* (suomeksi *puuttuva persoona*) mukaan nimittää esimerkiksi *henkilökatoisiksi*, *tekijäkatoisiksi* ja *kadonneen henkilön* tai *subjektin* rakenteiksi. (Laitinen 1995: 337) Termin *nollapersona* otti käyttöön suomen kielen professori Lea Laitinen vuonna 1995, ja se alkoi vähitellen vakiintua suomen kielen tutkimukseen. Itsenäisen persoonamuodon lisäksi se on tulkittu myös vain kolmannen persoonan erikoiskäytöksi erikoistehtävässä (Jokela 2012: 12; 35) ja usein havaittu myös passiivin yksiköllisenä parina. (Laitinen 1995: 338)

Muodon pragmaattinen funktio liittyy puhujan tavoitteiden ilmaisemiseen. Puhutaan myös persoonan välttämisestä eli nollan kautta voi poistaa lauseesta puhujan itsensä tai kuulijan, eli häivyttää tekijän. Kuitenkin nollarakenteiden tehtävänä voi pitää myös päinvastaista eli persoonan välittämistä. (Laitinen 1995: 337 – 338; Kelomäki 2019: 121) Nollapersonan käyttö on suomen kielelle hyvin ominaista, mutta indoeurooppalaisiin kieliin verrattuna nollapersona on erikoislaatuinen rakenne. Suomen kieltä toisena kielenä puhuville sen käyttäminen voi olla ongelmallista, ja he eivät aina tunnista sitä omansa kielenkäytösssä. (Jokela 2012: 13) Esimerkiksi englannin kielessä suomen nollapersonalauseen aukot täytetään yleisesti jommallakummalla kahdesta geneerisestä pronomista eli joko epämuodollisella *you*'lla (24) (suomeksi *sinä* tai *te*) tai muodollisemmalla *one*'lla (25) (suomeksi *kuka tahansa*). (Hakulinen 2001: 13 – 14)

(24) Puheestani \emptyset voi kuulla, että olen ulkomaalainen.

VRT. From my speech *you* can hear that I am a foreigner.

(25) Tämän ohjeen \emptyset voi helposti ymmärtää väärin.

VRT. This instruction *one* can easily misinterpret. (Hakulinen 2001: 13)

Selvimmin esiintyy nollapersoona nollasubjekttilauseissa (26). Nollasubjekttilauseesta puuttuu subjekti ja verbi on yksikön kolmannessa persoonassa. Kuitenkin se voi esiintyä kaikissa lauseasemissa, joissa tyypillisesti esiintyy ihmistarkoitteinen NP eli nolla on aina verrattavissa persoonapronomineihin, sanottu koskee vähintään puhujaa tai kuulijaa (27). (ISK 2004: 1284)

(26) Metsässä *ei saa polttaa*. / *Voiko ottaa piirakkaa?* / *Jos on huonolla tuulella, ei mene bileisiin.*

(27) *Tuntuu liian helpolta*. / *Elokuva nukuttaa*.

Nollapersoonan ykkösargumentti on yksiköllinen, ja koska nollapersoona koskee vähintään puhujaa/kirjoittajaa tai kuulijaa/lukijaa, se on verrattavissa persoonapronomineihin, niin kuin nimityksestäkin näkyy. Samalla nollalause on yleistävä eli geneerinen, ja sitä sanotaan tulkinnan avoimuuden vuoksi avoimeksi. (ISK 2004: 1284; Vilkuna 1996: 141)

2.1. NOLLASUBJEKTI

Toisin kuin muissa lauseasemissa olevat avoimet nollat, nollasubjekti on kieliopillisen persoonajärjestelmän osa: nolla on lauseessa subjektina ja verbi on yksikön kolmannessa persoonassa. Mutta kolmaspersoonaisesta subjektista nollan erottaa substantiivilausekkeenmuotoisen edustajan puuttuminen. (ISK 2004: 1286; Laitinen 1995: 339) Rakenteissa käytetyt verbit ovat tavallisesti persoonataivutteisista ja monipersoonaisia, eli subjekti voisi olla henkilöviitteinen. Semanttisesti on tärkeää, että nollasubjekttilauseessa subjektin paikan täyttää eli teemapaikassa verbin edellä on jokin muu argumentti kuin subjekti. Yleensä tämä argumentti on melko spesifinen

ajan-, paikan-, välineen- tai tavanilmaus (28) tai objekti (29), jonka ominaisuudet ovat asiantilan toteutumiseksi välttämättömiä tai riittäviä. (Laitinen 1995: 338 – 339)

(28) Saarelle ei pääse *talvella*.

(29) *Yöunta* tarvitsee etenkin, kun on paljon töitä.

Jos lauseessa ei ole nominaalista teemaa, teemapaikassa voi myös olla partikkeli *sitä*. Se voi aloittaa itsenäisen lauseen, jotta vältetään verbialkuista lausetta (30). (ISK 2004: 1287) Se on kyllä enemmän puhekielessä esiintyvä ilmaus. (Jokela 2012: 38) Samoin teemapaikan voi täyttää proadverbi *tässä*, jolloin viitataan siihen, että sanottu koskee pääasiallisesti puhujaa tai kirjoittajaa (31). (ISK 2004: 1287)

(30) *Sitä* ei saisi häiritä kenenkään arkielämää.

(31) Voiko *tässä* vielä väittää vastaan?

Kun nollan mahdollistaa yhdyslauseen laatu, nollasubjekttilause on yleisesti teematon. Tavallisesti nolla esiintyy silloin sivulauseessa (32). Tyypillisesti tällainen lause alkaa konditionaalimuotoisella mentaalilla verbillä, jolla on lauseobjekti (33). (ISK 2004: 1287)

(32) On ollut niin huono viikko, *että nyt haluaa* vain mennä pois kaupungista.

(33) *Ei odottaisi*, että hyväksymistestaus on niin monimutkainen.

Yksiköllinen totaaliobjekti on nollasubjekttilauseessa genetiivissä (34) ja predikatiivi yksikön nominatiivissa (35). (ISK 2004: 1286)

(34) Jos rekisteröityy verkkosivulle, voi voittaa *uuden auton*.

(35) Kun *on innostunut* tekemään tutkimusta, tuloksena on hyvä työ.

Kuten kolmaspersoonainen ilmisubjekti, myös nollasubjektin kanssa voi esiintyä refleksiivinen pronomini (36) tai possessiivisuffiksi (37). (ISK 2004: 1286)

(36) Joskus auttaa, kun *yrittää katsoa itseään* ulkopuolelta.

(37) *Täytyy* olla varovainen, kenet kutsuu *kotiinsa*.

2.1.1. NOLLASUBJEKTI YHDYSLAUSEISSA

Jokainen verbi, johon voi liittyä ihmissubjekti, voi esiintyä nollasubjektillisena ehtoa ilmaisevassa tai muulla tavalla hypoteettisessa alisteisessa lauseessa. Aina mahdollinen vaihtoehto on *jos*-lause (38), jossa käy sellainenkin verbi, jota yksinäislauseessa olisi vaikea tulkita nollapersoonaiseksi. Samoin ehtoa voivat ilmaista esimerkiksi *kun*- (39) ja *ennen kuin* -lauseet (40). Nollapersoonaisia ovat usein myös konditionaalien sisältävät *kuin*-lauseet, joilla viitataan luultuun tai kuviteltuun (41). (ISK 2004: 1287 – 1288)

(38) Siellä hälytin alkoi heti huutamaan, jos *poltti* useampaa kuin yhtä kynttilää.

(39) Kun Virossa *yrittää* puhua viroa, *saa* lämpimän vastaanoton.

(40) Tilanne on nyt täysin uusi, ja ottaa aikaa ennen kuin *tottuu* uuteen elämäntapaan.

(41) Asuntola ei ole sellainen kuin sen *haluaisi* olevan.

2.1.2. NOLLAPERSOONA JA MODAALINEN TULKINTA

Nollapersoona esiintyy yleisesti modaaliverbien yhteydessä. Modaaliverbit luovat intensionaalisen kontekstin (eli sitten ei huomioida kielen ulkopuolista kohdetta, josta puhutaan) (ISK 2004: 1288; Laitinen 1995: 340) Niistä keskeisiä ovat *voida* ja *saada* (42) sekä nesessiivirakenteen (43) muodostavat *täytyä*, *pitää*, *olla pakko* ja *kannattaa*. (ISK 2004: 1288)

(42) *Voi* kysyä, jos ei ymmärrä. / *Ei saa* peittää.

(43) Sadetakki *on pakko* ottaa mukaan! / Toimistoon *pitäisi* tuoda kukkia.

Hyvin sopivia ovat myös merkitykseltään spesifisemmät, fyysistä tai mentaalista suorituskykyä ilmaisevat modaaliverbit (44), kuten *osata*, *pystyä*, *ehdiä*, *jaksaa*, *viitsiä*, *uskaltaa*, *päästä*, *joutua* sekä *sopia*. Modaalinen merkitys on myös verbeillä *pärjätä* ja *tulla toimeen* (45). (ISK 2004: 1289)

(44) Ei enää *viitsi* puhua politiikasta. / *Pääseekö* vielä laivaan?

(45) Helsingissä *pärjää* englannin kielellä hyvin. / Minimipalkalla
ei tule toimeen.

Sekä konkreettinen (46) että mentaalinen (47) verbi saa nollasubjekttilauseessa modaalisen tulkinnan, eli lause kuvaa siinä tapauksessa suorittamisen mahdollisuutta tai välttämättömyyttä. Tulkintaa voi lisäksi vahvistaa partikkeli *kyllä* tai *aina* tai teemaa koskeva verbi. Mahdollisuustulkintaa tukee myös sopivanlainen adverbiaali. (ISK 2004: 1289 – 1290)

(46) Kirjan *lukee* nopeasti.

(47) Ei sitä koskaan *ymmärrä*.

Sama nollasubjekttilause voi olla ymmärrettävissä usealla eri tavalla. Sen voi tulkita sekä mahdollisuutta että välttämättömyyttä ilmaisevaksi. Näin on mentaalisten tilamuutosverbien yhteydessä: esimerkiksi verbit *huomata*, *tajuta*, *arvata*, *nähdä*, *kuulla*, *aavistaa* ja *oppia* ilmaisevat lähinnä havaintokykyä (mahdollisuutta), mutta kontekstista riippuen ne voi tulkita myös automaattiseksi seuraukseksi (välttämättömyydeksi). (ISK 2004: 1290) Esimerkiksi:

(48) Runoa lukiessa *huomaa* runoilijan synkät ajatukset.

Yhtäkkiä *huomaa*, että kaikki on ollut huijausta.

2.1.3. NESESSIIVIRAKENNE JA MUITA YKSIPERSOONAISIA LAUSEITA

Nollasubjektin keskeinen ilmaustyyppi on nesessiivirakenne. Nesessiivirakenne edellyttää modaalista predikaattia ja infinitiiviä. Ilmisubjekti on genetiivissä. Nesessiiviverbi on kieliopillisesti yksipersonainen: se on aina yksikön kolmannessa persoonassa ja näin nesessiivirakenne poikkeaa muista nollasubjekttilauseista. Subjektittomana se saa yleensä ihmistä koskevan tulkinnan (49), ja sitä käytetään etenkin yksikön ensimmäisen persoonan sijaan eli itsestä puhuttaessa (50). (ISK 2004: 1291)

(49) Hississä *täytyy olla* varovainen ja siellä *ei voi hyppiä*.

(50) Puhetta kuunnellessani ymmärsin, että *täytyy tehdä* muutoksia ja kehittää positiivista ajattelutapaa.

Nollasubjekti esiintyy myös genetiivisubjektin sisältävissä kokijan genetiivirakenteessa (51) ja verbiliitossa *tulla tehtyä ~ tehdyksi* (52), joka on lähes kiteytynyt nollapersoonaiseksi, koska genetiivisubjekti on siinä harvinainen. (ISK 2004: 1292)

(51) *On vaikea nauttia* elokuvasta ilman taustatietoa. VRT.

Minun on vaikea nauttia elokuvasta ilman taustatietoa.

(52) Viimeinen sivu *tuli luetuksi* noin neljältä aamulla.

2.2. NOLLAPERSONA MUISSA LAUSEASEMISSA

Missä tahansa lauseenjäsentehtävässä oleva nolla voi olla avoin eli erilaisille tulkinnoille avattu. Se vaatii vain, että se olisi yhteydessä muiden nollasubjekttilauseiden kanssa. Silloin toisetkin nollat ymmärretään avoimiksi ja kaikki nollat siinä yhteydessä samatarkoitteisiksi. Tällainen ilmiö on mahdollinen sekä yhdyslauseissa (53) että muissa tekstuaalisesti yhteen kuuluvissa jaksoissa (54). (ISK 2004: 1293)

(53) Jos \emptyset ei halua turvallista tulevaisuutta ja jos epävarmuus \emptyset ei pelota, \emptyset voi vain levätä ja ottaa aurinkoa.

(54) Toista yllätystä \emptyset jää simpanssijutun jälkeen odottamaan. Mutta jos \emptyset ei odota, jos \emptyset ei lue kirjaa kuin dekkaria, \emptyset voi lukea pohdiskelevan, monikerroksisen romaanin perheestä ja identiteetistä, muistin epävarmuudesta, ihmis- ja eläinmielestä. (Mattila 2015 (A)³)

³ Viite esimerkin lähteeseen löytyy luvusta Kirjallisuusarvioiden luettelo.

Yksinkertainen esimerkki nollaketjusta onkin ehtoa ilmaiseva yhdyslause, jossa nollasubjektikin on aina mahdollinen. Samalla adverbiaalinen avoimella tulkinnalla on paljon rajoituksia. Rektioadverbiaalinen avointulkintainen nolla ei ole aina mahdollinen (55), ja myöskään tuloslauseessa ei voi olla avointa nollaa (56). (ISK 2004: 1293 – 1294)

(55) Äiti ei tykkää *0:sta* jos *0* on myöhään ulkona. (ISK 2004: 1294)

(56) *Tällaisissa oloissa *0:sta* tulee katkera. (ISK 2004: 1294)

2.2.1. NOLLAOBJEKTI

Mikäli verbi tai koko lauseen merkitys vaatii ihmistarkoitteista objektia, voi puuttuvalle objektille antaa avoimen tulkinnan. Esimerkiksi tunneverbit, jotka saavat kokijaobjektin (57), sekä objektin tarkoittaman henkilön toiminnan ohjailua ilmaisevat verbit, joihin liittyy suuntasijainen lauseke (usein MA-infinitiivissä) (58). (ISK 2004: 1294)

(57) Tällainen ongelmien ratkaisemisen tapa *hävetti* \emptyset .

(58) Tänä vuonna *innostetaan* \emptyset harrastamaan enemmän urheilua kuin viime vuonna.

On myös mahdollista, että verbi ei edellytä ihmisobjektia, mutta kuitenkin konteksti tukee avointa tulkintaa (59).

(59) Tämän vuoden ensimmäinen viikonloppu mökillä varmasti *virvistää* \emptyset .

2.2.2. NOLLA HABITIIVIADVERBIAALINA JA OMISTAJANA

Jos puhe on luontaisesti ihmisiä koskevista asioista kuten omistuksesta ja kokemuksesta, kokijan paikalla voi olla avoin nolla. Avoin nolla on siis mahdollinen habitiiviadverbiaalinen lauseasemissa. Tässä tapauksessa ovat tyypillisiä tuntemusta ilmaisevat lauseet verbien *tulla* tai *olla* ja substantiivin *tunne*, *olo* tai *mieli* kanssa (60). (ISK 2004: 1294)

- (60) Hanke vaikutti niin idioottimaiselta, että \emptyset *tuli* sellainen *tunne*, että aivan kuin kukaan ei olisi opiskellut yliopistossa vaan tullut kurssille suoraan peruskoulusta.

Joissain tapauksissa tulkinta on vaihteleva, kuten esimerkiksi *antaa*-verbin yhteydessä. Tavallisesti saaja-NP:n puuttuminen ei tarkoita avointa tulkintaa (61), mutta nollaketjussa niin voi olla (62). (ISK 2004: 1295)

- (61) On tärkeää, että puhelinpalvelu *antaa* nopeasti tarkkaa tietoa.

- (62) Jos \emptyset *valmistuu* täydennyskoulutuksesta, se *antaa* \emptyset paljon itsevarmuutta.

Nollapersoona on mahdollinen myös omistajan paikalla eli omistaja-NP asemassa (63). Tällaisessa tapauksessa lause voi joskus olla kaksitulkintainen, kun nollasubjektin ja nollaomistajan ero ei näy. (ISK 2004: 1295) Niin kuin esimerkki 64 voi tulkita kahdella tavalla: '*Puutarha olisi kunnossa, jos minä olisi puutarhuri*' tai '*Puutarha olisi kunnossa, jos minulla olisi puutarhuri*'.

- (63) Iltalenkkeilyn jälkeen \emptyset *on* tavallisesti hirveä *jano*, ja silloin kylmä virvoitusjuoma on paras ystävä.

- (64) Puutarha olisi kunnossa, jos *olisi* puutarhuri.

Omistajuus saattaa myös jäädä kyseenalaiseksi. Eräissä tapauksissa ei ole varmaa, onko kyseessä omistus- vai eksistentiaalilause (65). (ISK 2004: 1295)

- (65) Tällaisen tapahtuman järjestäminen on hankalaa, mutta onneksi on tarvittavat resurssit.

Ilmipanematon omistaja voi osallistua nollaketjuun myös silloin, kun on viitattu ihmisen erottamattomaan omistukseen (66), etenkin ruumiinosat ja persoonallisuuden osatekijät. Avointulkintaisissa tapauksissa omistaja-suhdetta näyttää hyvin sana *oma* (67). (ISK 2004: 1295)

(66) Työttömyyskorvausta Ø ei saa, ja avoliitossa ansaitsee vain Ø
puoliso.

(67) Ø *Oma lemmikki* tarjoaa Ø mahdollisuuden oppia
huolehtimaan pienemmistä.

3. PASSIIVIN JA NOLLAPERSONAN VERTAILU

Sekä yksipersonainen passiivi että nollapersoona edustavat avointa persoonaviittausta. Molemmissa muodoissa subjekti jää ilmaisematta ja viittaussuhde auki (ISK 2004: 1297). Kummassakin tapauksessa rakenne voidaan muodostaa vain inhimillistä ykkösargumenttia edellyttävistä verbeistä. Kummassakaan tapauksessa ykkösargumentin identiteetti ei välttämättä selviä, ja se jätetäänkin tavallisesti ilmaisematta juuri siitä syystä, että se on joko epäselvä tai irrelevantti. Kummassakaan rakenteessa sitä ei voi esittää tietyllä pronomiinilla (Vilkuna 1996: 138 – 139), lukuun ottamatta passiivin kautta ilmaistua monikon ensimmäistä persoonaa (esim. *me halutaan*). Kuitenkin ilmaisematta jäävä tekijä on käyttötilanteessa usein tunnistettava ja joskus ymmärretään nimenomaan puhujaa/kirjoittajaa tai kuulijaa/lukijaa tarkoittavaksi. (Vilkuna 1996: 139)

Passiivi vaatii useimmiten agentiivista osanottajaa, kun taas nollapersoona on luonnollisempi kokijaa tai hyötyjää implikoivassa kontekstissa. Passiivi siis häivyttää tekijää, nollapersoona kokijaa. Passiivi on epäspesifinen, mutta eksplisiittistä laatua. Nollapersoona on luonteeltaan implisiittinen. Lisäksi passiivi esiintyy yleisemmin modaliteetiltaan reaalisisissa ympäristöissä, mutta nollapersoona tavalla tai toisella irreaalisissa. (Helasvuo 2008: 198, 187; Kelomäki 2019: 123)

Omistusliitteitä ei käytetä passiivissa, koska tekijä ei ole (passiivimuodon tarkoituksen kannalta) kukaan tietty henkilö eli ei *minä*, *sinä* eikä kukaan kolmaskaan persoona. Nollapersoonalauseet taas tulkitaan enemmän tai vähemmän geneerisiksi ja ymmärretään *ketä tahansa* tarkoittaviksi (kuten jo mainittu, puhujaa/kirjoittajaa tai kuulijaa/lukijaa tarkoittavaksi). Passiivi ei ole samalla tavalla yleistävä kuin nollapersoona, mutta jossain tapauksessa yleistävä tehtävä esiintyy. (Vilkuna 1996: 140 - 142) Erona passiivin ja nollapersoonan välillä on se, että passiivi ilmaisee

fokuksessa olevaa asiaa yleisemmin, yksilöstä kauempana, sellaisena kuin se yleensä ihmisten keskuudessa tapahtuu. Nollapersoonaa esittää asian ketä tahansa yksilöä koskevana ehtona. (ISK 2004: 1298) Esimerkissä 68 passiivin tapauksessa viitataan peitetysti kaikkiin lapsiin päiväkodissa, mutta nollapersoonaisessa lauseessa on toiminta esitetty yhden lapsen kannalta.

(68) Päiväkodissa *lauletaan* ja *piirretään*. [PASSIIVI]

VRT. Päiväkodissa *voi laulaa* ja *piirtää*. [NOLLAPERSONA]

Koska nollapersoonalause on muodoltaan yksikön kolmannen persoonan muodossa, voidaan käyttää myös kolmannen persoonan omistusliitettä (*-nsA* tai *-An*). Mainitun persoonamuodon lisäksi nollapersoonalauseen verbissä ei ole mitään muuta morfologista tunnusta. Passiivissa verbiin liittyy passiivin tunnus sekä niin sanottu passiivin persoonapäätte *-Vn*. (Vilkuna 1996: 141 - 142)

Passiivi sisältää tavallisesti monikollisen tekijän, kun taas nollapersoonan implikoima tekijä on yksikössä (69). Siis nollapersoonaa on yksiköllinen impersonaali, passiivi monikollinen. Sama koskee tilannetta, kun muotoja käytetään viittaamassa puhetilanteen osallistujiin: passiivi sopii, jos mukana on enemmän kuin yksi henkilö, nollapersoonaa on yksilöä koskeva (70). (ISK 2004: 1297; Kelomäki 2019: 123) monikollista passiivia kuitenkin käytetään silloin tällöin myös viittaamassa yhteen henkilöön, tosin lähinnä puhekielessä. (Vilkuna 1996: 140)

(69) Sen jälkeen *luettiin* asiakkaiden ehdotuksia. [PASSIIVI]

VRT. Kun lukee asiakkaiden ehdotuksia... [NOLLAPERSONA]

(70) Kurssilla *tehdään* paljon ryhmitöitä. [PASSIIVI]

VRT. Viikko on ollut niin väsyttävä, *ettei* viikonloppuna jaksata tehdä yhtään mitään.

Yksipersoonaisen passiivin käyttö on samantapaista ja merkitykseltään samanlaista kuin yleistävän monikon kolmannen persoonan (71). Kummassakaan tapauksessa ei ole tiettyä subjektitarkoitetta, jälkimmäisellä muodolla on ilmisubjektittomuuden

lisäksi myös variantti, että lauseessa esiintyy pronominisubjekti *ne*. Passiivi on kuitenkin laajakäyttöisempi. (ISK 2004: 1268)

(71) Eduskunnassa (*ne*) aina *pohtivat* yhtä kysymystä joka puolelta.

VRT. Eduskunnassa aina *pohditaan* yhtä kysymystä joka puolelta.

Nollapersonan tapaisesti yleistävänä, nimenomaan puhutussa kielessä, käytetään yksikön toista persoonaa ja pronominia *sinä* ~ *sä*. Samoin kuin passiivi ja monikon kolmas persoona, nollapersona ja yksikön toinen persoona voivat esiintyä samassa yhteydessä ja kontekstissa (72). Nollapersonan tapaan myöskään yksikön toisen persoonan tulkinta ei ole aina selvää ja voi jäädä epäselväksi, tarkoittaako se vain puhuteltavaa vai isompaa joukkoa. (ISK 2004: 1299)

(72) *Sä olet* kaikesta väsynyt ja maailma tuntuu \emptyset harmaalta paikalta, mutta sitten \emptyset menee kotiin, \emptyset ottaa aikaa itselleen ja elämä tuntuu \emptyset taas hyvältä.

Passiivilla ei ole sinänsä modaalista merkitystä niin kuin nollapersonalla ja se voi kuvata aikapaikkaisen tapahtuman tai prosessin. Kuitenkin monet modaaliverbit niin kuin *saada*, *voida* ja *saattaa* (taipuvat persoonissa ja) voivat olla myös passiivisia (73). (ISK 2004: 1297 – 1298)

(73) Jos Lontooseen ei mene huomenna yhtään lentoa, *voidaan* mennä Edinburghiin.

Nollapersonalauseessa objektin sija on sama kuin lauseessa olisi ilmisubjekti, passiivissa ei (74). (Vilkuna 1996: 142)

(74) Jos *ostaa* auton käytettynä, säästää rahaa muuhun.
[NOLLAPERSONA]

VRT. Auto *ostetaan* Suomessa usein käytettynä. [PASSIIVI]

Nesessiivirakenne ei esiinny passiivissa, kun taas nollapersonassa se esiintyy. Nesessiiviverbeillä puuttuu persoonataivutus ja sen takia myös passiivimuoto. Ne ovat aina yksikön 3. persoonassa. (ISK 2004: 1491) Nesessiivinen nolla ja passiivimuotoinen verbi voivat tosin hyvin esiintyä rinnastettuna (75).

(75) *On pakko luottaa ja luotetaan, että ihme tapahtuu.*

4. ANALYYSI

Tässä työssä tutkitaan Helsingin Sanomat – sanomalehdessä ilmestyneissä kirjallisuusarvosteluissa esiintyviä suomen kielen passiivi- ja nollapersoonarakenteita. Aineistona toimivat arvostelut on julkaistu 1.8.–31.10.2015 ja tutkimuksessa käytetyt nollapersoona ja passiivimuodot on kerätty 78 arvostelusta. Tutkimuksen pääkysymykset ovat, 1) miten, jos ollenkaan, käytetty passiivi tai nollapersoonamuoto kätkee kirjallisuusarvostelun kirjoittajan (jatkossa arvostelun kirjoittajaan viitataan termillä *kirjoittaja* ja arvioidun kirjan kirjoittajaan termillä *kirjailija*) ja 2) minkälainen on sen virkkeen diskursiivinen teko, jossa muoto esiintyy.

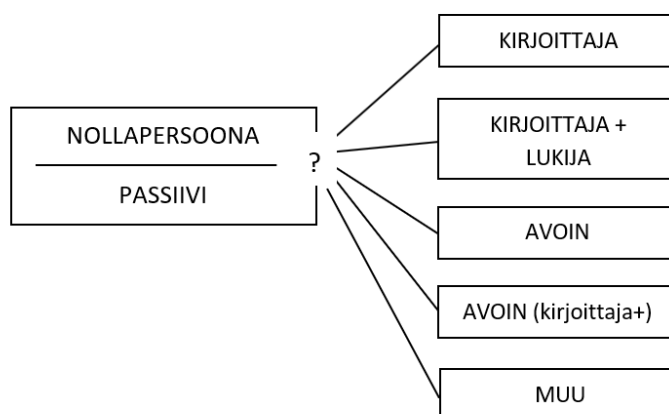
Lukemisen helpottamiseksi on passiivi- ja nollapersoonamuodot tästä alkaen markkeerattu seuraavilla väreillä: **passiivi** ja **nollapersoona**.

4.1. OSALLISTUJAT

Käytetyn nollapersoonaa- tai passiivimuodon osallistujia tarkastellaan seuraavasti:

Viittaako muoto kirjoittajaan? → Voiko tulkita, että muoto viittaa myös lukijaan? → Voiko tulkita, että muoto viittaa vielä johonkuhun muuhun?

Kuten kuviossa 1 esitetään, tämän perusteella käytetyt muodot jaetaan mahdollisten osallistujien perusteella kategorioihin selvä kirjoittaja (*kirjoittaja*); sekä kirjoittajaa että lukijaa osallistava (*kirjoittaja+lukija*); avoin eli kuka tahansa (*avoin*); avoin, mutta selvästi kirjoittajaa osallistava (*avoin(kirjoittaja+)*); muu poikkeuksellinen vaihtoehto.



Kuvio 1: Osallistujamuotojen tarkasteleminen.

4.1.1. KIRJOITTAJA

Tässä tapauksessa kirjoittaja välittää nollapersoonaa tai passiivia sisältävän lauseen kanssa vain omaa ajatustaan/mielipidettään. Sanottua ei voi siirtää kenellekään muulle eikä käsittää lukijan tai jonkun kolmannen osapuolen ideaksi.

- (76) *Jerrman (B)*⁴ Turhankin tutuiksi käyvät jumalanpalvelusten ja ikonien loputtomat yksityiskohdat sekä profeettatarujen metaforat. (kommentti)⁵
- (77) *Römpötti (B)* Tekijöiden vankka animaatiokokemus näkyy Peräkammarin pojan liikettä korostavassa kuvakerronnassa. Paikoin se melkein pyörryttää. (havainnollistus)
- (78) *Majander (B)* Voi silti huoletti sanoa, että Hiltusen debyytti päihittää monen rikoskonkarin vuosittaisen rautaisannoksen. (pohjustus)
- (79) *Rossi(A)* Myönnän: ensin vähän epäilytti. Kaisa Haatasen *Meikkipussin pohjalta* -esikoisromaanin markkinoidaan hieman ällöttävästi "salaviisaana viihderomaanina aikuisille naisille". (tosiasia)
- (80) *Majander (D)* Vahvan johtajuuden kaipaajille pitäisi langettaa pakko lukea tämä kirja. (vetoomus)

Kirjoittaja-osallistujamuodolla on *vetoomus*-diskurssitehtävässä havaittava erikoisfunktio (diskurssitehtävistä katso lukua 4.3): se ilmenee kuin kirjoittajan suositus arvostellun kirjan kirjailijalle. Tällaisia *kirjoittaja*-muotoja on yhteensä 8. Suurin osa niistä on muotoa *olisi voinut*, mutta löytyy myös kaksi preesensin muotoa *voisi* ja yksi *kannattaa*.

⁴ Tutkituista kirjallisuusarvosteluista poimituihin esimerkkeihin on koko työssä viitattu vastaavan arvostelun kirjoittajan nimellä. Viitteet esimerkin lähteeseen löytyvät luvusta Kirjallisuusarvioiden luettelo. Jos samalta arvostelijalta on monta tekstiä, ne on erotettu kirjainkoodeilla (A, B, C jne.), jotka on myös merkitty luetteloon.

⁵ Koska tässä tutkimuksessa osallistujamuodot ja diskurssitehtävät liittyvät toisiinsa, tässä luvussa on myös esimerkkeihin merkitty kunkin esimerkin diskursiivinen teko. Diskursiivisen teon alatyypit määritellään luvussa 4.3.

(81) *Karila (C)* Tekstissä on myös liikaa huonoja sanaleikkejä, jotka olisi voinut siivota pois viimeistään toimittamisvaiheessa.

(82) *Mielonen* Majesteetillisen sinivalaan olisi voinut levittää vielä isommaksi, mutta näyttää hyvältä näinkin.

(83) *Kanerva (C)* Romaanin eepistä mittaa olisi voinut hieman suitsia.

Odotuksenmukaisesti *kirjoittaja*-muoto on yleisin. Loppujen lopuksi kirjallisuusarvostelu koostuu pääosin kirjoittajan omista ajatuksista ja mielipiteistä. Osallistujamuoto *kirjoittaja* esiintyy yhteensä 90 kertaa: 8 niistä passiivissa ja 82 nollapersoonassa.

4.1.2. KIRJOITTAJA+LUKIJA

Tässä tapauksessa nollapersoonaa tai passiivia sisältävä lause voi kirjoittajan lisäksi sisältää myös *lukija*-henkilön. On myös mainittava, että arvostelun kirjoittajan kannalta hänen arvostelunsa lukija on myös arvostellun kirjan potentiaalinen lukija. Kirjoittaja on lukenut kirjan, hän piilottaa itseensä tähän muotoon ja sijoittaa lukijan saman mallin mukaan viereensä.

(84) *Mäkelä (D)* Markku Pääskynen kirjoittaa ajateltavaa, ei ahmittavaa.
(kommentti)

(85) *Löytty* Kirjaa lukemalla pääsee hyvin kärryille siitä, miten Sibeliuksen maine on vuosien varrella rakentunut ja mitä puolia hänestä on milloinkin noussut esiin niin ulkomailla kuin Suomessa.
(havainnollistus)

(86) *Leppänen (A)* Historia hölkätään läpi, jotta päästään pääasiaan: taistolaiseen laulurivistöön, parhaine ja pahimpine piirteineen.
(pohjustus)

- (87) *Majander (C)* Jälleen **lähdetään liikkeelle** Helsingin Lönnrotinkadun tienoilta, ja nyt siis Ruotsiin saakka, koska pommeja putoaa niskaan. (*spatiotemporaalinen siirtymä*)
- (88) *Saarikoski* Tietoja **on vaikea kyseenalaistaa**, sillä hän vietti 17 vuotta Castron kyljessä pitäen kirjaa kaikesta: montako kalaa Castro sai, mitä viiniä hän joi, mitä hänen keskusteli neuvostojohtaja Mihail Gorbatšovin kanssa. (*tosiasia*)
- (89) *Ahola* Myös keskustelemaan **on oltava** valmis, sillä aiheet ovat isoja, vakaville lapsille sopivia, kuten kuolema, muukalaisuus ja kiusaaminen. (*vetoamus*)

Kirjoittaja+lukija-osallistujamuoto on toiseksi yleisin, yhteensä 63 esiintymää. Passiivimuodossa *kirjoittaja+lukija*-muoto löytyy 20 kertaa ja nollapersoonassa yli kaksi kertaa enemmän eli 43 kertaa.

4.1.3. AVOIN

Tässä tapauksessa on mahdollista, että käytetty nollapersoonaa tai passiivi sitoo itseensä niin kirjoittajan, lukijan kuin jonkun kolmannen osapuolen. Kuitenkin tarkka kohderyhmä ei ole ilmeinen ja jokaisen osallistujaryhmän mukanaolo jää kyseenalaiseksi.

- (90) *Kantokorpi (B)* Teemasta **on väännetty** draamaa antiikista alkaen mutta nykykirjallisuudessa tavallisempi versio taitaa siltäkin olla äidinmurha. (*kommentti*)
- (91) *Koskelainen (B)* Kalliolla on omalaatuisia teorioita tieteen rajallisuudesta. Salaliittoteoreetikko, **sanottaisiin** nykyään. (*havainnollistus*)

(92) *Avola (B)* Uransa alkuvaiheessa Tuomaista saattoi pitää puhtaana dekkaristina, mutta hänen uutuutensa *Kaivos* on hyvä esimerkki kirjailijan nykyisestä tyylistä. (*tosiasia*)

(93) *Majander (B)* Teoksen moton mukaan pahuuteen on tutustuttava, jos haluaa ymmärtää itseään. (*vetoamus*)

Avoin-muotoja on tutkittavassa aineistossa passiivissa 15 ja nollapersoonassa 11 eli yhteensä 26 esiintymää.

4.1.4. AVOIN(kirjoittaja+)

Tämä tapaus eroaa *avoin*-tapauksesta vain siinä suhteessa, että ajatuksen takana on varmasti myös kirjoittaja itse. Kuitenkaan ei ole varmaa, voiko nollapersoonaa- tai passiivilauseen ajatuksen käsittää myös lukijan tai jonkun kolmannen osapuolen ajatukseksi.

(94) *Kantokorpi (A)* Jouluihin ostoskeskus ei myöhäkesän paahteessa innostaisi ellei Miina Supisenuusi romaani *Mantelima* olisi reaalifantasiaa: arkihuolien sekaan on ripoteltu satua tontuista Antipukkiin. (*kommentti*)

(95) *Haapala (A)* Blombergin runoissa on kyse runouden suodattamasta fenomenologiasta: asiat ja niiden suhteet, kokonainen maailma ja avaruus liikkeineen tuotetaan ensi kertaa tässä kielessä, vaikka alun aavistetaan olevan muualla. (*havainnollistus*)

(96) *Leppänen (A)* Kulttuuripoliittisesti on pettymys, että Forss jättää taistolaisen Kulttuurityöntekijäin liiton osuuden niin vähälle. Tiedetään, että muutama ihminen istuu yhä koko painollaan KTL:n arkistojen päällä, mutta asiakirjoja olisi pitänyt edes yrittää saada käyttöön. (*pohjustus*)

(97) *Mäkelä (B)* Veikko Huovisen kirjoista **tuttu** hilpeä vapauden tunne korreloi suoraan etäisyyteen kotioloista – ainakin pohjoisilla leveysasteilla. (*tosiasia*)

(98) *Nordell (A)* Ensimmäinen vaikutelma upeasta Helvetinjumalankoneesta ei jää kauas kaoottisesta, mutta kirjaan **kannattaa pudottaa** ennakkoluulottomasti. (*vetoamus*)

Osallistujamuotoa *avoin(kirjoittaja+)* löytyy tutkittavista arvosteluista hieman enemmän kun vain *avoin*-muotoa. Yhteensä niitä on 29 eli 12 passiivissa ja 17 nollapersoonassa.

4.1.5. POIKKEUKSELLISET OSALLISTUJAMUODOT

Yleensä on mahdollista luokitella kaikki esiintyvät osallistujien muodot määritellyn järjestelmän mukaan. Kuitenkin tulee esiin pari yksittäistä poikkeusta. Ne ovat *lukija* (yksi ilmentymä) ja *kirjailija* (kolme ilmentymää).

Löydetyt *lukija* (nollapersoonaa) vaihtoehtoon tapauksessa on huomattava, että arvostelun kirjoittaja, joka on jo lukenut kirjan itse, antaa suosituksen uudelle (potentiaaliselle) lukijalle. Siis lausekkeet *jos ei odota*, *jos ei lue* ja *voi lukea* sisältävät vain *lukija*-henkilön:

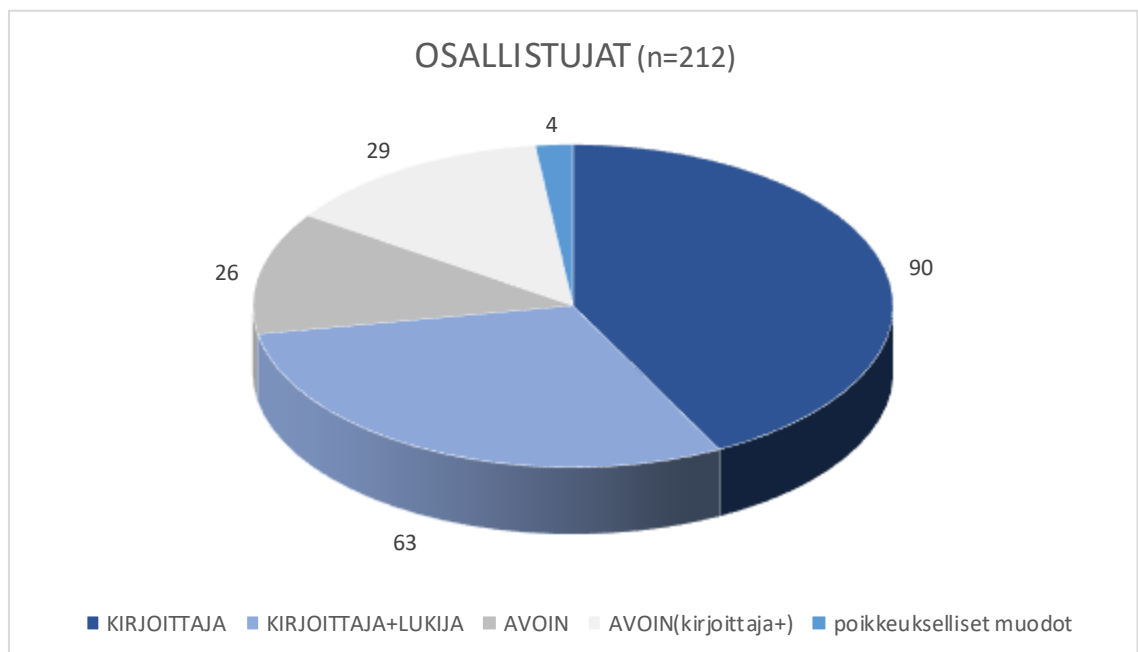
(99) *Mattila (A)* Toista yllätystä jää simpanssijutun jälkeen odottamaan. Mutta **jos ei odota**, **jos ei lue** kirjaa kuin dekkaria, **voi lukea** pohdiskelevan, monikerroksisen romaanin perheestä ja identiteetistä, muistin epävarmuudesta, ihmis- ja eläinmielestä. (*kommentti*)

Sen sijaan *kirjailija*-osallistuja (passiivi) tapauksessa kirjoittaja viittaa kirjailijan tekemään työhön ja hänen tekemättä jättämisensä. Näin ollen passiivin lausekkeet niissä esimerkeissä sisältää vain *kirjailija*-henkilön.

- (100) *Hakala* Tarkan teksti Nato-jäsenyyden puolesta on perusteellista ja perusteltua. Puute on siinä, **ettei vastustajan ajatuksia edes pyritä ymmärtämään** saati **analysoimaan**. (*kommentti*)
- (101) *Hakala* Venäjä on Tarkan tekstissä itsestään selvä uhka, mutta tätäkään uhkaa **ei aivan tavattomasti avata**. (*kommentti*)
- (102) *Pesonen (A)* Kun parodian, ironian ja groteskin keinot ovat useimmilla kertojilla hyvin hallussa, tulos ei ole huono. Gogolit ja Harmsit on **luettu** ja **omaksuttu**. Moni on ilman muuta saanut vaikutteita myös Mihail Bulgakovilta. (*tosiasia*)

4.2 YHTEENVETO: OSALLISTUJAMUODOT

Tutkituissa artikkeleissa esiintyvissä nollapersoon- ja passiivimuodoissa esiintyy yhteensä 212 osallistujamuotoa, sitä viidessä mahdollisessa luokassa (kuvio 2): *kirjoittaja*, *kirjoittaja+lukija*, *avoin*, *avoin(kirjoittaja+)* ja *poikkeukselliset muodot*. Eniten esiintyvä muoto on *kirjoittaja*, yhteensä 90 esiintymää. Esiintyvyydeltä toisella sijalla on muoto *kirjoittaja+lukija*. Sitä esiintyy yhteensä 63 kertaa. Avoimempia muotoja on artikkeleissa huomattavasti vähemmän. *Avoinkirjoittaja+*-muotoja löytyy 29 kertaa ja *avoin*-muotoja vielä vähemmän, 26 kertaa. Artikkeleista tuli esiin vain pari poikkeuksellista osallistuja-tapausta: 1 *lukija* ja 3 *kirjailijaa*.

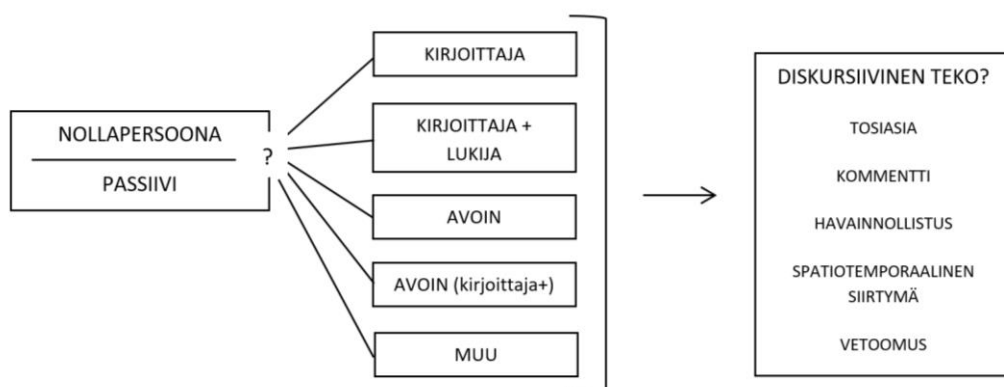


Kuvio 2: Osallistujaluokkien jakauma esiintyvyyden mukaan.

4.3. DISKURSIIVINEN TEKO

Muotojen diskursiivinen luokittelu perustuu Henna Makkonen-Craigin väitöskirjaan Toimittajan läsnäolo sanomalehtitekstissä (2005). Väitöskirjassa käytetystä luokittelusta on valittu tähän tutkimukseen sopivat pääluokat. Pääluokkien kriteerit on mukautettu tähän tutkimukseen ja on lisätty luokka *tosiasia*.

Diskursiivisen tehtävän luokat (kuvio 3) tässä tutkimuksessa ovat: *tosiasia*, *kommentti* (alaluokka *pohjustus*), *havainnollistus*, *spatiotemporaalinen siirtymä* ja *vetoamus*.



Kuvio 3: Käytetyn nollapersoonan ja passiivin diskursiivinen luokittelu.

4.3.1. TOSIASIA

Tähän luokkaan kuuluvat virkkeet, joissa kirjoittaja esittää tosiasian. Se voi olla suhteessa kirjoittajan mielipiteeseen, mutta perustuu tosiasiaan, jonka todenmukaisuus voidaan tarkistaa.

(103) *Pesonen (B)* Tulassa Länsi-Siperiassa vuonna 1971 syntyneen Roman Sentšinin niukkaa, lähes dokumentaarista kerrontaa on luonnehdittu uusrealismiksi. Sitä on myös rinnastettu naturalismiin. Sentšin ei pane sitä pahakseen: hän on ilmoittanut 1800-luvun tunnetuimman realistin Émile Zolan yhdeksi lempikirjailijakseen.

(104) *Ruuska (B)* Utrio jatkaa aikaisemmista romaaneistaan **tuttua** eri ammattikuntien esittelyä, ja nyt on vuorossa paperin valmistaminen. Joskus paperikin on ollut uutta ja ihmeellistä.

Ensimmäisessä esimerkissä (103) on passiivilla esitetty selvä tosiasia, jonka voisi helposti todistaa viittaamalla lähteeseen (eli kuka rinnasti tai missä on rinnastettu). Toisessa esimerkissä (104) nollapersonalla esitetty tosiasia liittyy enemmän kirjoittajaan, koska kirjoittaja ilmeisesti tuntee mainittuja aikaisempia romaaneja, mutta välttämättä kaikki muut eivät. Kuitenkin mainittu Utrio on aikaisemmissa romaaneissaan esitellyt ammattikuntia ja se on tuttu lukijakunnalle, joten se on tosiasia.

Tosiasia on tyypillisin passiivilla ilmaistu diskursiivinen teko arvosteluissa. Se esiintyy aineistossa 20 kertaa. Nollapersonassa tätä diskursiivista tekoa esiintyy vähemmän, yhteensä 14 kertaa.

4.3.2. KOMMENTTI

Kommenttilauseella kirjoittaja ilmaisee suhtautumistaan tai asennettaan sanottuun (Makkonen-Craig 2005: 86). Sanottu ei välttämättä perustu tiettyyn tosiseikkaan.

(105) *Mäkelä (D)* Sielujen lähtemättömästi **mieleen jääväksi** pääteemaksi nousee asia, jota **on aika vaikea selittää** muuten kuin lukemalla romaani. Yritän.

Tässä välittävät kirjoittajan mielipidettä (ja läsnäoloa) selvästi fraasit *mieleen jääväksi* ja *on aika vaikea selittää*. Ei ole mahdollista yleistää, että kirjoittajalle mieleen jäävä on mieleen jäävä kaikille muille lukijoille. Kaikki eivät myöskään välttämättä ajattele, että mainittu pääteemaksi noussut asia olisi vaikea selittää muuten kuin lukemalla romaani. Tässä esimerkissä vahvistaa kirjoittajan läsnäoloa vielä myös preesensin 1. persoonassa oleva verbi *Yritän*.

Samoin kirjoittajan mielipide siirretään esimerkiksi seuraavissa tapauksissa:

(106) *Sisättö (A)* Kirjailijalle **on annettava tunnustusta** siitä, että hän on malttanut keitellä teoksen valmiiksi huolella ja ajan kanssa.

(107) *Avola (A)* **Helposti luettavasta** viihderomaanista on kuitenkin koko ajan kyse, mikä selittää Heikuran pyrkimyksen pysyä isojen asioidenkin suhteen pintatasolla.

(108) *Petäjä (B)* Teos **tuntuu** aika yhdentekevältä.

Kommenttilauseilla on tässä tutkimuksessa vielä yksi alaluokka: pohjustuslause esittelee kirjoittajan ajatuksen eli antaa sille pohjan. Pohjustuslauseella kirjoittaja toisaalta kommentoi tulevaa tekstin osaa, mutta toisaalta hän kommentoi myös abstraktimmin jotakin oletettua / jonkinlaista odotusta (Makkonen-Craig 2005: 97). Nollapersoonan- tai passiivimuodolla on pohjustuslauseessa johdanto-rooli. Esimerkiksi:

(109) *Nevala Ruuska* käyttää runsaasti hyväkseen Joenpellostä tehtyjä kirjailijahaastatteluja. **Sopii kysyä**, kuinka paljon kirjailija on lasketellut niissä "luikuria".

(110) *Majander (C)* **Myönnettävä on**, lähtökohtaisesti ei ihan kuuminta hottia.

(111) *Leppänen (A)* Kulttuuripoliittisesti on pettymys, että Forss jättää taistolaisen Kulttuurityöntekijäin liiton osuuden niin vähälle. **Tiedetään**, että muutama ihminen istuu yhä koko painollaan KTL:n arkistojen päällä, mutta asiakirjoja olisi pitänyt edes yrittää saada käyttöön.

Eniten nollapersoonan muotoja esiintyy juuri *kommenteina* – 98. Passiivin muotoja on paljon vähemmän – 13. Pohjustuslause esiintyy yksittäisissä tapauksissa eli passiivissa 3 ja nollapersoonassa 7 kertaa.

4.3.3. HAVAINNOLLISTUS

Havainnollistuksella selvennetään käsiteltävää asiaa. Havainnollistuslauseessa kirjoittaja ohjaa lukijan mielikuvitusta ja käyttää havainnollistusta elävöittääkseen ja sävyttääkseen ajatustansa ja antaa sille vauhtia. (Makkonen-Craig 2005: 113).

(112) *Jerrman (B)* Henkilökaartin vakavamieliset ilmeet, pohdinnat, muistot, painajaiset ja tunnekuohut **vyöryvät päälle** kuin täyteen lastattu tukkirekka.

(113) *Ahola* Täynnä tutkittavaa oleviin kuviin **uppoaa kuin uniin**.

(114) *Parvikko* Eikö Polvijärvellä elänyt ihmisiä, **joita nykykielellä kutsuttaisiin eksentrisiksi**, joita tuntui ennen elävän joka kulmakunnalla, mutta jotka urbaani standardikulttuuri on tuhonnut sukupuuttoon?

Tässä siis esimerkeissä 112 ja 113 ei ole tarkoitettu fyysistä liikettä, vaan on käytetty kuvaannollista kieltä, trooppia. Samoin passiivi esimerkissä 114 antaa ajatusta elävöittävän sävyn kirjoittajan kysymykselle.

Ottaen huomioon, että havainnollistusta käytetään usein juuri kirjallisuudessa, itseilmaisussa ja kuvamaan tunteita sekä ajatuksia, sitä esiintyy vähemmän kuin olisi voinut odottaa kirjallisuuden aiheesta kirjoitetuista teksteistä. Yhteensä on 5 passiivimuotoa ja 10 nollapersoonamuotoa.

4.3.4. SPATIOTEMPORAALINEN SIIRTYMÄ

Spatiotemporaalisella siirtymällä kirjoittaja esittää siirtymän uuteen paikkaan tai rikkoo tekstin kronologian siirtämällä tarkastelun eri ajankohtaan. (Makkonen-Craig 2005: 126). Myös kaikkia liikkeitä arvostellussa kirjassa tai kirjan maailman ja todellisen maailman välillä (sekä tilassa että ajassa) on tässä tutkimuksessa pidetty spatiotemporaalisina siirtyminä.

(115) *Römpötti (A)* Tapahtumia **katsotaan etäältä**, mutta vuorosanat tuovat Muukalaisen ahdingon lähelle. Se asettaa lukijan R-Rautanaisen asemaan ja ymmärtämään hänen voimattomuutensa.

(116) *Karonen (A)* **Ollaan** tragedian partaalla. Tuulikki onkin raskaana hurskaalle huijarille. On kysymys ihmisten, syntymättömän lapsenkin kohtaloista.

(117) *Haapala (B)* Camilla Pentin laatima ulkoasu **johdattelee** teoksen maailmaan, ulottaa kirjoitusta väreiksi ja muodoiksi.

Kaikissa näissä esimerkeissä kirjoittaja asettaa sekä itsensä että lukijan kuviteltavaan kirjamaailmaan, keskelle siellä tapahtuvia tapahtumia.

Spatiotemporaalista siirtymää esiintyy enemmän passiivina eli 11 kertaa. Nollapersoonaista spatiotemporaalista siirtymää on vain 3 tapauksessa.

4.3.5. VETOOMUS

Vetoomuslauseella kirjoittaja esittää vetoomuksen tai ehdotuksen. Se voi olla lukijalle tai yhteiskunnalle suunnattu (Makkonen-Craig 2005: 154) tai osoitettu arvostellun kirjan kirjoittajalle.

Tässä tutkimuksessa *vetoomus* esiintyy pääasiallisesti *olisi voinut*-muodossa eli vetoomuksena kirjoittajalta arvostellun kirjan kirjailijalle.

(118) *Heikkilä-Halttunen (B)* Sibeliuksen luonnekuvauksessa **olisi toki voinut** enemmänkin korostaa säveltäjäneron erityisherkkyyttä ja ajoittaista keskittymiskyvyttömyyttä, mutta tällaisenaankin Jannessassa on tarttumapintaa myös nykylapsen tarpeisiin.

(119) *Karila (C)* Tekstissä on myös liikaa huonoja sanaleikkejä, jotka **olisi voinut** siivota pois viimeistään toimittamisvaiheessa.

Mutta oli myös muita muotoja:

- (120) *Ahola* Myös keskustelemaan **on oltava** valmis, sillä aiheet ovat isoja, vakaville lapsille sopivia, kuten kuolema, muukalaisuus ja kiusaaminen.
- (121) *Hämeen-Anttila* Jos tahtoo tietää Intian tästä puolesta enemmän, **kannattaa lukea** täydennykseksi Tarquin Hallin Vish Puri -dekkareita.
- (122) *Hämeen-Anttila* Nieminen suree sitä, että Intiassa on niin runsaasti pienyrityksiä ja niin vähän teollisuutta: se estää talouskasvua. Samalla **voisi kuitenkin miettiä saastumista**, tehdastyön raskautta ja koneistamisen aiheuttamaa työttömyyden pahenemista, joka yli miljardin asukkaan maassa on eri asia kuin meillä.

Vetoomusta on passiivin muodossa vain 2 kertaa ja nollapersoonassa 16 kertaa.

4.3.6. KYSEENALAISET

Tutkittavassa arvosteluartikkeleiden kokoelmassa on myös sellaisia muotoja, joiden diskursiivinen teko ei kuulu vain yhteen luokkaan, vaan sijaitsee jossain rajalla. Kuten saattoi odottaa, tämä kysymys nousi esiin diskurssitehtävien *tosiasia* ja *kommentti* yhteydessä. Koska arvosteluteksti on jo yleensä tekstin kirjoittajan mielipide ja kommentti, oli aavistettavissa, että joka tapauksessa ei välttämättä ole mahdollista vetää selvää rajaa tosiasian ja kirjoittajan mielipiteen välille. Esimerkiksi tällaisissa tapauksissa:

- (123) *Valtonen (B)* Aikuiselle tyttärelleen Aarni sanoo romaanin loppupuolella: "Se on nuoren ihmisen ajatus, että pitää olla joku. Kukkaan ei pysty ottamaan multa sitä pois, että mä saan kuvata. Joka päivä mä saan tallentaa mitä mä haluan." Se on paljon, että **onnistuu elämässä tekemään sitä, mitä rakastaa**.
- (124) *Sinivaara* Joissakin asioissa ranskalaiset perinteet vain ovat omaa luokkaansa. Joku puhuisi viinin- tai konjakinvalmistuksesta, joku haute cuisinesta. Ranskalaisten maalaileva tapa käyttää kieltä **voi ihastuttaa tai ärsyttää**, mutta erottuu taatusti joukosta.

Toisaalta kirjoittaja näyttää esittävän tunnetun totuuden, jota voidaan pitää *tosiasiana*. Sitä voidaan kuitenkin pitää myös kirjoittajan mielipiteenä, jolla hän tiivistää lukemansa ja mikä on hänen henkilökohtainen asenteensa. Epäselviä rajoja oli myös muiden tehtävien välillä, kuten esimerkiksi:

(125) *Leppänen (C)* Nimiä marmoritauluun ei tarvitse kaivertaa, pelkästään tällaisilla täsmällisillä kirjauksilla saattaa olla omaisille suuri merkitys. Ne luovat myös kattavan perusdatan jatkotutkimuksille.

Toisaalta se olisi yhteiskunnalle suunnattu vetoamus, mutta lausunnossa käytettyä havainnollisuutta ei myöskään voida sivuuttaa eli mielikuvaa nimien marmoritauluun kaivertamisesta, joka elävöittää mielikuvitusta sanotusta. Näin esiintyy *havainnollistus* yhtenä mahdollisista diskurssitehtävistä esimerkiksi myös tässä lauseessa:

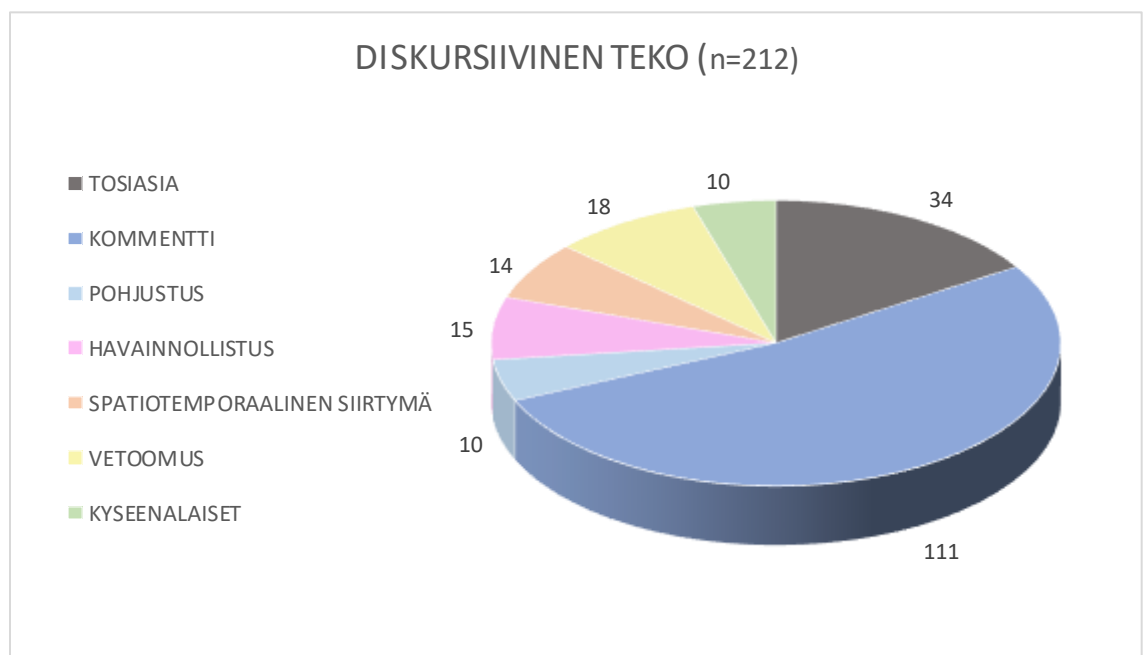
(126) *Avola (A)* Heikuralla on tapana asettaa Rakel todellisten lähihistorian tapausten keskipisteeseen. Kun ollaan New Yorkissa 2001, tietäähän sen, mitä silloin tapahtui.

Jos tulkita lauseketta *Kun ollaan New Yorkissa 2001* esimerkkinä, joka viittaa kirjan kirjailijan tyyliin, tämän esimerkin voitaisiin laittaa *havainnollistuksen* luokkaan. Sitä voidaan kuitenkin tulkita myös liikkeenä ajassa ja tilassa, sekä todellisuudesta kirjamaailmaan että nykyisestä hetkestä New Yorkiin vuonna 2001. Tässä tapauksessa puhutaan *spatiotemporaalisesta siirtymästä*.

Kyseenalaisia tapauksia esiintyy 3 passiivimuodossa ja 7 nollapersoonamuodossa eli yhteensä 10 kertaa.

4.4. YHTEENVETO: DISKURSSITEHTÄVÄT

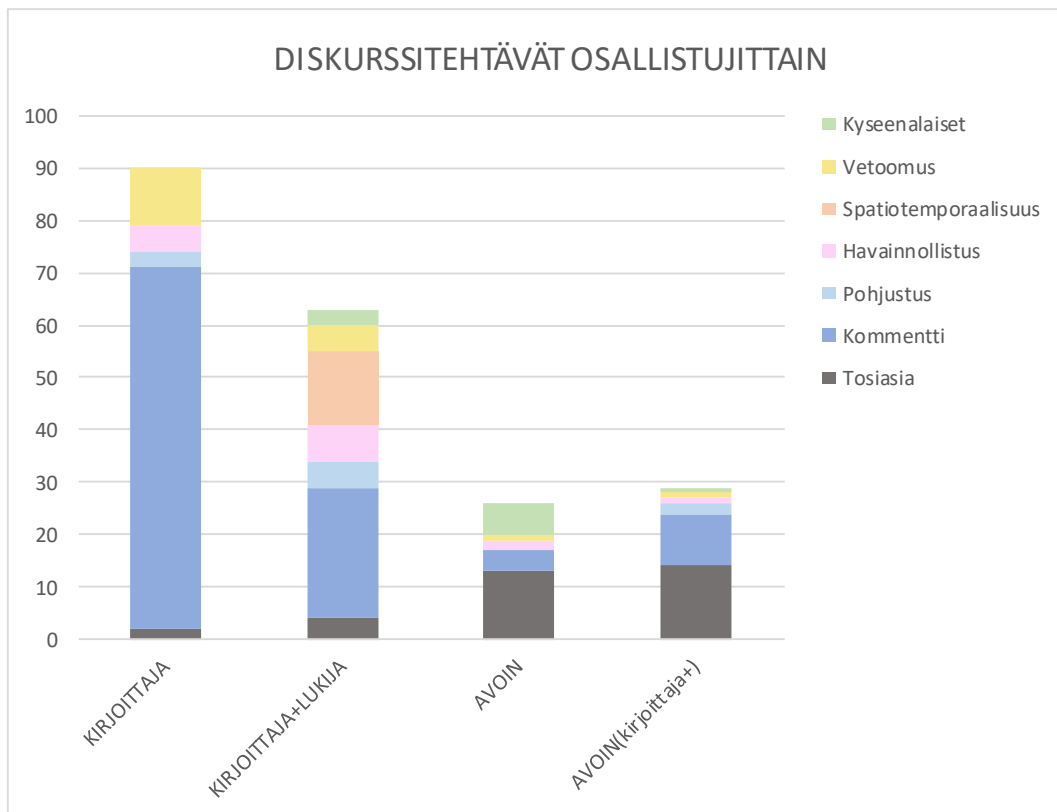
Tutkituissa artikkeleissa esiintyvissä nollapersoonaa- ja passiivimuodoissa esiintyy yhteensä 212 diskurssitehtävää, seitsemässä mahdollisessa luokassa (kuvio 4): *tosiasia*, *kommentti*, *pohjustus*, *havainnollistus*, *spatiotemporaalinen siirtymä*, *vetoamus* ja *kyseenalaiset*. Yleisin niistä on *kommentti*, yhteensä 111 esiintymällä. Esiintyvyydeltä toisella sijalla, mutta huomattavasti vähemmän on luokka *tosiasia*. Sitä löytyy yhteensä 34 muodossa. Muiden luokkien välillä ei ole suuria eroja. Hieman enemmän muista on *vetoamus*-muotoja eli yhteensä 18. *Havainnollistusta* on yhteensä 15, *spatiotemporaalista siirtymää* 14, *pohjustusta* 10 ja *kyseenalaisia* muotoja myös 10 tapauksessa.



Kuvio 4: Diskurssitehtävien jakauma esiintyvyyden mukaan.

4.5. OSALLISTUJAMUOTOJEN JA DISKURSSITEHTÄVIEN SUHDE

Tämän tutkimuksen tuloksista näkee muutamia vahvemmin kehittyneitä piirteitä diskurssitehtävien ja osallistujamuotojen välillä (kuvio 5).



Kuvio 5: Diskurssitehtävien esiintyvyys eri osallistujaluokissa.

Eniten esiintyvä diskurssitehtävä *kommentti* on yleinen osallistujaluokassa *kirjoittaja*. Siellä tulee myös eniten näkyviin sen hallitsevuus kaikkien diskurssitehtävien luokkien suhteessa. Tulos vahvistaa, että kirjoittajan on helppo piilottaa mielipiteensä passiivin ja nollapersoonan yleistävien ja hämärtävien muotojen taakse, ja että se on yleinen tapa ohjata huomio itsestä pois. Sitä tukee myös tendenssi, että *kommentti* vähenee osallistujaluokittain kirjoittajan läsnäolon etäisyyden mukaan. Seuraavassa, *kirjoittaja+lukija*-luokassa sitä on yli puolet vähemmän ja vielä vähemmän vastaavasti luokissa *avoin(kirjoittaja+)* ja *avoin*.

Esiintymiskertojen pohjalta toisen diskurssitehtävän, *tosiasian* esiintyvyys taas kasvaa, kun kirjoittajan ”läsnäolo” vähenee. Eli sitä on vähiten osallistujaluokassa *kirjoittaja*, hieman enemmän luokassa *kirjoittaja+lukija* ja eniten luokissa *avoin* ja *avoin(kirjoittaja+)*. Tämä suuntaus on jälleen ymmärrettävä. Toisin kuin *kommentti*, joka on jossain määrin subjektiivinen, *tosiasia* on yleensä objektiivinen ja sillä on laajempi ulottuvuus.

Spatiotemporaalinen siirtymä on ainoa diskurssitehtävä, joka ilmenee vain yhdessä osallistujaluokassa – *kirjoittaja+lukija*. Tämä on kuitenkin ymmärrettävää, koska tämä johtuu jo pelkästään tämän luokan ominaislaadusta. Kaikkia liikkeitä arvostellussa kirjassa tai kirjan maailman ja todellisen maailman välillä (sekä tilassa että ajassa) on tässä tutkimuksessa pidetty *spatiotemporaalisena siirtymänä* ja liikkujat ovat ensisijaisesti vain arvostelun kirjoittaja ja lukija. (Kirjailija loi tämän kuvitteellisen maailman ja ajan kirjan lukijalle, mutta hän ei välttämättä ole itse siellä paikalla.)

Muita diskurssitehtäviä on tuloksessa huomattavasti vähemmän. Samantapaisesti kuin *kommenttia*, *havainnollistusta* on käytetty enemmän juuri *kirjoittaja* ja *kirjoittaja+lukija* osallistujaluokassa. Eniten jälkimmäisessä, niin kuin *spatiotemporaalista siirtymääkin*. Se johtuu siitä, että (tämän tutkimuksen perusteella) kirjoittaja käyttää *havainnollistusta* etupäässä arvostellun kirjan tai sen lukuelämyksen kuvaamiseksi.

Suurin osa *vetoamus*-diskurssitehtävistä esiintyy *kirjoittaja*-osallistujamuodon kanssa. Kirjoittaja viestittää sen kautta ehdotuksiansa. Samoin, niin kuin jo aiemmin mainittu, *kirjoittaja*-osallistujamuodolla on tässä tutkimuksessa *vetoamus*-diskurssitehtävässä havaittava erikoisfunktio eli se ilmenee kirjoittajan suosituksena arvostellun kirjan kirjoittaneelle kirjailijalle.

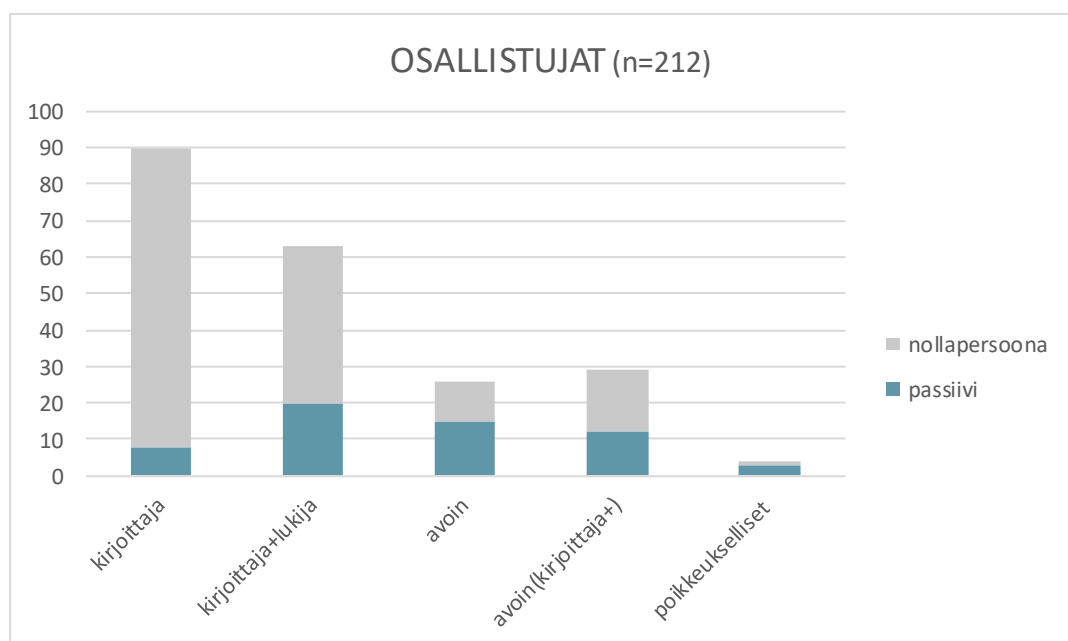
Pohjustus ei ole usein esiintyvä missään osallistujaluokassa ja se puuttuu kokonaan *avoin*-tapauksesta. Sitä voitiin odottaa. Kun arvostelun kirjoittaja käyttää sitä kuin

johdantoa johonkin, hän on siellä vähemmän (*avoin(kirjoittaja+)*) tai enemmän (*kirjoittaja* tai *kirjoittaja+lukija*) mukana.

Eniten *kyseenalaisia* eli tarkasti määrittelemättömiä diskurssitehtäviä jää osallistujaluokkaan *avoin*. Se sopii hyvin siihen, että *avoin*-muoto on myös jossain määrin määrittelemätön eli jokaisen osallistujaryhmän mukanaolo jää kyseenalaiseksi. Luultavasti sen takia kyseenalaisia diskurssitehtäviä ei esiinny ollenkaan *kirjoittaja* osallistujaluokassa.

4.6. NOLLAPERSONAN JA PASSIIVIN TEHTÄVÄT AINEISTOSSA

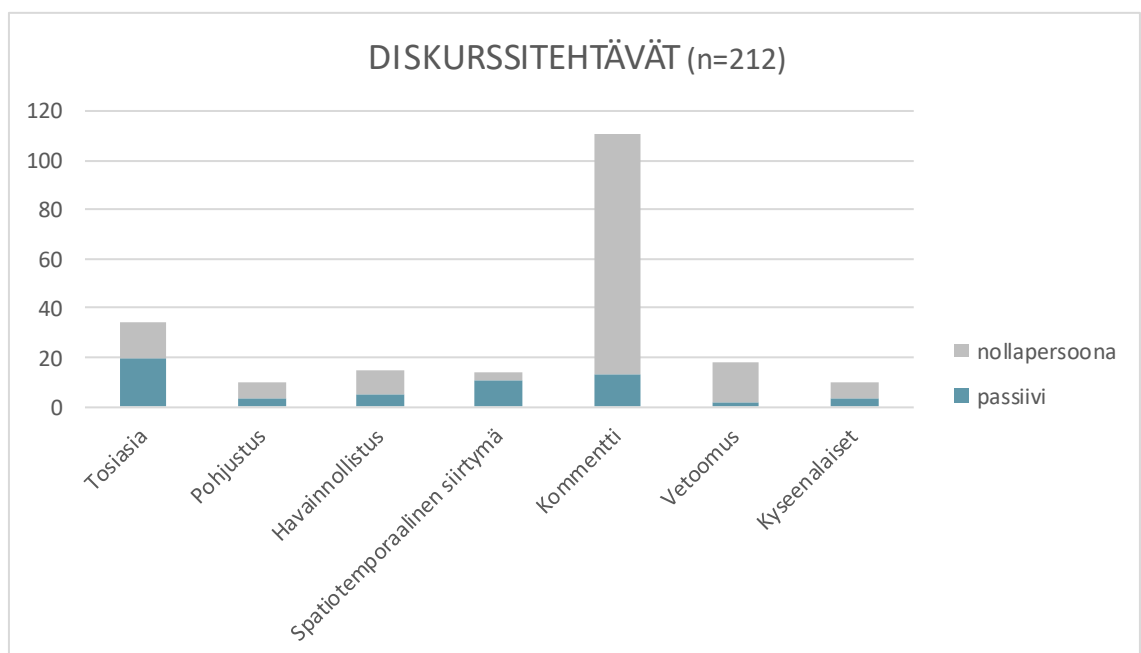
Tutkimusaineistossa esiintyy yhteensä 212 passiivi- ja nollapersonamuotoa (56 passiivia ja 156 nollapersonaa). Sekä osallistujamuodoissa (kuvio 6) että diskurssitehtävissä (kuvio 7) on selvästi enemmän nollapersonamuotoja. Molemmissa tapauksissa esiintyy sekä nollapersonaa että passiivia jokaisessa luokassa eli ei ole sellaista luokkaa, josta jompikumpi puuttuisi kokonaan. Passiivin esiintyminen on luokittain yhtenäisempi, toisaalta nollapersonaa on paljon yleisempi joissakin luokissa kuin toisissa.



Kuvio 6: Nollapersonan ja passiivin esiintyminen osallistujaluokissa.

Osallistujien luokissa nollapersoonaa on eniten edustettu *kirjoittaja*-muodossa, yhteensä 82 kertaa, passiivi puolestaan vain 8 kertaa. Paljon nollapersoonaa on myös luokassa *kirjoittaja+lukija* eli 43 esiintymää, passiivia 20 esiintymää. *Avoim* ja *avoin(kirjoittaja+)* luokan välillä ero ei ole niin iso. *Avoim*-tapauksessa nollapersoonaa on jopa muutaman esiintymän verran vähemmän kuin passiivia eli 11 ja passiivia 15. *Avoim(kirjoittaja+)*-tapauksessa esiintyy 17 nollapersoonaa ja 12 passiivimuotoa. Poikkeuksellisia muotoja on yhteensä vain 4, kolme passiivia ja yksi nollapersoonaa.

Diskurssitehtävien isoin luokka on *kommentti* ja sen takia suuri osa tutkittavista muodoista esiintyy siellä. Yhteensä löytyy siellä 98 nollapersoonaa ja 13 passiivimuotoa. Se on suorassa suhteessa *kirjoittaja*-luokan tuloksen (vastaavasti 82 ja 8 esiintymää) kanssa, koska kuten jo mainittiin, eniten esiintyvä diskurssitehtävä *kommentti* on yleinen osallistujaluokassa *kirjoittaja*. Muissa diskurssitehtävissä on nollapersoonan osuus huomattavasti pienempi. *Pohjustuksessa* on 7 nollapersoonaa ja 3 passiivimuotoa, *havainnollistuksessa* vastaavasti 10 ja 5 muotoa, *vetoomuksessa* 16 ja 2 muotoa ja *kyseenalaisissa* diskurssitehtävissä 7 ja 3. Diskurssitehtävissä *tosiasia* ja *spatiotemporaalinen siirtymä* ovat ainoita, joissa on enemmän passiivia kuin nollapersoonaa. *Tosiasias*sa esiintyy 21 passiivimuotoa ja 14 nollapersoonaa ja *spatiotemporaalisessa siirtymässä* 11 passiivimuotoa ja vain 3 nollapersoonaa.



Kuvio 7: Nollapersoonan ja passiivin esiintyminen diskurssitehtävittäin.

YHTEENVETO

Tämän tutkimuksen aiheena ovat suomen kielen passiivi ja nollapersoonaa sekä niiden persoonaa häivyttävä ominaisuus. Tarkemmin tutkittiin niiden esiintymistä Helsingin Sanomat - sanomalehdessä ilmestyneissä kirjallisuusarvosteluissa. Aineistona toimivat arvostelut on julkaistu 1.8.–31.10.2015 ja tutkimuksessa käytetyt nollapersoonaa- ja passiivimuodot on kerätty 78 arvostelusta. Työn polttopisteessä on arvostelun kirjoittajan *minä* eli miten, jos ollenkaan, käytetty passiivi tai nollapersoonamuoto pitää sisällään kirjallisuusarvostelun kirjoittajan ja minkälainen on sen virkkeen diskursiivinen teko, jossa muoto esiintyy.

Arvosteluissa esiintyvät passiivi- ja nollapersoonamuodot on jaettu mahdollisten osallistujien perusteella viiteen luokkaan: *kirjoittaja*, *kirjoittaja+lukija*, *avoin(kirjoittaja+)*, *avoin* ja *muut poikkeukselliset vaihtoehdot*. Yleisin muoto on *kirjoittaja*, yhteensä 90 esiintymää. Se vastaa odotuksia, koska kirjallisuusarvostelu koostuu pääosin kirjoittajan omista ajatuksista ja mielipiteistä. Toiseksi yleisin on muoto *kirjoittaja+lukija* 63 esiintymällä. Avoimempia muotoja on artikkeleissa huomattavasti vähemmän. *Avoin(kirjoittaja+)*-muotoja löytyy 29 esiintymää ja *avoin*-muotoja vielä vähemmän, 26 esiintymää. Niinpä passiivin ja nollapersoonan käyttämisen tendenssi on nähtävissä: niiden määrä vähenee siirryttäessä selvästi vain kirjoittajan mielipiteestä avoimeen tulkintaan, eli kirjoittajan on helppo peittää mielipiteensä niihin muotoihin, ja sitä mahdollisuutta käytetään aktiivisesti. Poikkeuksellisia osallistuja-tapauksia on vain muutamia: 1 *lukija* ja 3 *kirjailijaa*. Se tukee tutkimuksen rungoksi valittua luokittelua eli yleensä muodot jakautuvat hyvin määriteltyihin luokkiin.

Muotojen diskursiivinen luokittelu perustuu Henna Makkonen-Craigin väitöskirjaan Toimittajan läsnäolo sanomalehtitekstissä (2005). Väitöskirjassa käytetystä luokittelusta valittiin tähän tutkimukseen sopivat pääluokat, niiden kriteerit on

mukautettu tähän tutkimukseen ja lisättiin yksi uusi luokka: *tosiasia*. Diskursiivisen tehtävän luokat tässä tutkimuksessa ovat: *tosiasia*, *kommentti* (alaluokka *pohjustus*), *havainnollistus*, *spatiotemporaalinen siirtymä* ja *vetoamus*. Lisäksi sellaiset muodot, joiden diskursiivinen teko ei kuulu vain yhteen luokkaan, vaan sijaitsee jossain rajalla, on ryhmitelty luokkaan *kyseenalaiset*. Aineiston artikkeleissa esiintyvissä nollapersoonaa- ja passiivimuodoissa esiintyy, osallistujamuotoja vastaavasti, yhteensä 212 diskurssitehtävää. Yleisin niistä on *kommentti*, 111 esiintymää. Esiintyvyydeltä toisella sijalla on *tosiasia*, 34 esiintymää. Muiden luokkien välillä ei ole suuria eroja. *Vetoamus*-muotoja löytyy yhteensä 18, *havainnollistusta* on yhteensä 15, *spatiotemporaalista siirtymää* 14, *pohjustusta* 10 ja *kyseenalaisia* muotoja 10 tapauksessa.

Eniten esiintyvä diskurssitehtävä *kommentti* on yleinen osallistujaluokassa *kirjoittaja*. Tulos vahvistaa, että kirjoittajan on helppo piilottaa mielipiteensä passiivin ja nollapersoonan yleistävien ja hämärtävien muotojen taakse ja se on yleinen tapa ohjata huomio itsestä pois. Sitä tukee myös tendenssi, että *kommentti* vähenee osallistujaluokittain kirjoittajan läsnäolon etäisyyden mukaan. Sen sijaan tosiasian esiintyvyys taas kasvaa, kun kirjoittajan ”läsnäolo” vähenee. Eli sitä on vähiten osallistujaluokassa *kirjoittaja* ja eniten luokissa *avoin* ja *avoin(kirjoittaja+)*. Tämä suuntaus on jälleen ymmärrettävä, koska tosiasia on yleensä objektiivinen ja sillä on laajempi ulottuvuus (verrattuna kommenttiin, joka on enemmän tai vähemmän subjektiivinen).

Kuten luokkakriteereistä saattoi ennakoida, *spatiotemporaalinen siirtymä* ilmeni vain yhdessä osallistujaluokassa – *kirjoittaja+lukija*. Kaikki liikkeet arvostellussa kirjassa tai kirjan maailman ja todellisen maailman välillä (sekä tilassa että ajassa) on tässä tutkimuksessa luokiteltu spatiotemporaaliseksi siirtymäksi ja tässä kontekstissa nämä liikkujat ovat ensisijaisesti vain arvostelun kirjoittaja ja lukija.

Muita diskurssitehtäviä esiintyy aineistossa huomattavasti vähemmän, mutta myös niiden ilmentymisessä on loogisia piirteitä. Samantapaisesti kuin *kommenttia*,

havainnollistusta on käytetty enemmän juuri *kirjoittaja-* ja *kirjoittaja+lukija-* osallistujaluokassa. Eniten jälkimmäisessä, niin kuin *spatiotemporaalista siirtymääkin*. Se johtuu siitä, että (tämän tutkimuksen perusteella) kirjoittaja käyttää havainnollistusta lähinnä arvostellun kirjan tai sen lukuelämyksen kuvaamiseksi.

Suurin osa *vetoamus*-diskurssitehtävistä esiintyy *kirjoittaja*-osallistujamuodon kanssa – kirjoittaja viestittää sen kautta ehdotuksiansa. *Pohjustus* puuttuu kokonaan *avoin*-tapauksesta – arvostelun kirjoittaja käyttää sitä johdantona johonkin, eli hän on siellä vähemmän tai enemmän mukana. Toisaalta eniten kyseenalaisia diskurssitehtäviä jää osallistujaluokkaan *avoin*. Tämä sopii hyvin siihen, että *avoin* muoto on myös jossain määrin määrittelemätön. Luultavasti sen takia kyseenalaisia diskurssitehtäviä ei esiinny ollenkaan *kirjoittaja*-osallistujaluokassa.

Sekä osallistujamuodoissa että diskurssitehtävissä on selvästi enemmän nollapersoonamuotoja – yhteensä 156, passiivia yli puolet vähemmän eli 56. Kummassakaan kategoriassa ei ole sellaista luokkaa, josta jompikumpi puuttuisi kokonaan. Passiivin esiintyminen on luokittain yhtenäisempää, toisaalta nollapersoonaa on paljon yleisempi joissakin luokissa kuin toisissa.

Osallistujien luokissa nollapersoonaa on eniten edustettu *kirjoittaja*-muodossa, yhteensä 82 kertaa, passiivi puolestaan vain 8 kertaa. Paljon nollapersoonaa on myös luokassa *kirjoittaja+lukija* eli 43 esiintymää, passiivia 20 esiintymää. *Avoin*-tapauksessa nollapersoonaa on jopa muutaman esiintymän verran vähemmän kuin passiivia eli 11 muotoa ja passiivia 15 muotoa. *Avoin(kirjoittaja+)*-tapauksessa esiintyy 17 nollapersoonaa ja 12 passiivimuotoa. *Poikkeuksellisia* muotoja on yhteensä vain 4, kolme passiivia ja yksi nollapersoonaa.

Suurin luokka diskurssitehtävissä on *kommentti*, ja sen takia ilmenee nollapersoonan ja passiivin esiintyvyyden ero tässä tapauksessa selkeimmin: 98 nollapersoonaa ja 13 passiivimuotoa. Se on suorassa suhteessa *kirjoittaja*-luokan tuloksen (vastaavasti 82 ja 8 muotoa) kanssa, koska kuten mainittiin, *kommentti* on yleinen osallistujaluokassa

kirjoittaja. Muissa diskurssitehtävissä on nollapersoonan osuus huomattavasti pienempi. *Pohjustuksessa* on 7 nollapersoonaa ja 3 passiivimuotoa, *havainnollistuksessa* vastaavasti 10 ja 5 esiintymää, *vetoomuksessa* 16 ja 2 esiintymää ja *kyseenalaisissa* diskurssitehtävissä 7 ja 3. Diskurssitehtävissä *tosiasia* ja *spatiotemporaalinen siirtymä* ovat ainoita, joissa on enemmän passiivia kuin nollapersoonaa. *Tosiasias* esiintyy 21 passiivimuotoa ja 14 nollapersoonaa ja *spatiotemporaalisessa siirtymässä* 11 passiivimuotoa ja vain 3 nollapersoonaa.

Tulokset tukevat hyvin kielitieteessä kummallekin muodolle tyypillisiä ominaisuuksia: passiivi on selkeämmin monipersoonainen kuin nollapersoonaa (joka taas on pikemminkin geneerinen). Passiivia esiintyy enemmän niissä osallistujaryhmissä ja diskursiivisen teon kategorioissa, joissa osallistujia on enemmän kuin yksi. Passiivi on monikollinen impersonaali, nollapersoonaa yksiköllinen.

Nollapersoonan suuri ylivoima juuri kirjoittaja-läheisissä luokissa (*kommentti, kirjoittaja, kirjoittaja+lukija*) tukee tosiasiaa, että nollapersoonan pragmaattinen funktio liittyy puhujan tavoitteiden ilmaisemiseen. Nollapersoonan ykkösargumentti on yksiköllinen ja nollapersoonaa koskee vähintään (puhujaa/)kirjoittajaa tai (kuulijaa/)lukijaa. Passiivi vaatii useimmiten agenttiivista osanottajaa, kun taas nollapersoonaa on luonnollisempi kokijaa tai hyötyjää implikoivassa kontekstissa – eli passiivi häivyttää tekijää, nollapersoonaa kokijaa. Siksi tämän tutkimuksen konteksti, kirjoittajan mielipiteeseen perustuvat kirjallisuusarvostelut, antaa paremman käyttöalan juuri nollapersoonalle.

Joten voidaan todeta, että tutkimuksessa näkyväksi tulleet piirteet ovat mielenkiintoisia ja niitä on mahdollista perustella tutkimuksen kontekstiin perustuen. Osittain on raja sekä eri osallistujaluokkien että eri diskurssitehtävien välillä enemmän tai vähemmän häilyvä ja tämän takia voi edellyttää, että viime kädessä on aina kyse tutkijan tekemästä tulkinnasta. Kuitenkin voi yhteenvetona todeta, että tutkimuksen rungoksi valittu järjestelmä osoittautui sopivaksi. Tutkittavan aineiston saa kriteerien perusteella jaettua nimettyihin luokkiin ja tällä tavalla muodostuvat ilmentymis- ja ominaispiirteet, jotka asettuvat hyvin tutkittuun aiheeseen.

LÄHTEET

Hakulinen, Auli, Fred Karlsson 1988. Nykysuomen lauseoppia. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia 350. Jyväskylä: Gummerus kirjapaino Oy.

Hakulinen, Auli 2001. Lukemisto: kirjoituksia kolmelta vuosikymmeneltä. Toimittaneet Lea Laitinen, Pirkko Nuolijärvi, Marja-Leena Sorjonen, Maria Vilkuna. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia 816. Pieksämäki: RT-Print Oy.

Hakulinen, Auli, Maria Vilkuna, Riitta Korhonen, Vesa Koivisto, Tarja Riitta Heinonen, Irja Alho 2004. Iso suomen kielioppi. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia 950. Hämeenlinna: Karisto Oy.

Helasvuo, Marja-Liisa 2008. Minä ja muut. Puhujaviitteisyys ja kontekstuaalinen tulkinta. Virittäjä 112 (2): 180 – 206.

Jokela, Hanna 2012. Nollapersoonalause suomessa ja virossa: tutkimus kirjoitetun kielen aineistosta. Turun yliopiston julkaisua. Turku: Uniprint.

Kelomäki, Tapani 2019. Suomen passiivin ja impersonaalien määrittelyistä ja keskinäisistä suhteista. Virittäjä 123 (1): 110 – 134

Laitinen, Lea 1995. Nollapersoonat. Virittäjä 99 (3): 337 – 358.

Luukka, Minna-Riitta 1994. Persoonat pragmatiikan puntarissa. Virittäjä 98 (2): 227 – 239.

Makkonen-Craig, Henna 2005. Toimittajan läsnäolo sanomalehtitekstissä: näkökulma suomen kielen dialogisiin passiivilauseisiin. Suomen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia 1026. Helsinki: Hakapaino Oy.

Riionheimo, Helka, Leena Kolehmainen, Lea Meriläinen 2014. Suomen passiivi kontaktissa. Virittäjä 118 (3): 334 – 371.

Shore, Susanna 1986. Onko suomessa passiivia. Suomi 133. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura. Jyväskylä: Gummerus Oy.

Tuomikoski, Risto 1971. Persoona, tekijä ja henkilö. Virittäjä 75 (2): 146 – 152.

Vilkuna, Maria 1996. Suomen lauseopin perusteet. Helsinki: Oy Edita Ab.

KIRJALLISUUSARVIOIDEN LUETTELO

Ahola, Suvi HS 8.10.2015 *Oscar-palkittu animaattori kirjoittaa surrealistisia lastentarinoita*
<http://www.hs.fi/arviot/kirja/a1444188556407> Luettu 1.11.2015

Alenius, Jyrki HS 4.8.2015 *Filosofi asetti 1700-luvulla niin haastavan ihanteen, että nykyihmistä hirvittää*
<http://www.hs.fi/arviot/kirja/a1438569092565> Luettu 10.12.2015

Avola, Pertti (A) HS 12.8.2015 *Sankaritoimittaja New Yorkissa*
<http://www.hs.fi/arviot/kirja/a1439261831248> Luettu 10.12.2015

Avola, Pertti (B) HS 30.8.2015 *Antti Tuomainen menestyy jännityskirjailijana, vaikka ei oikeastaan ole sitä*
<http://www.hs.fi/arviot/kirja/a1440814457236> Luettu 9.12.2015

Frilander, Aino HS 26.10.2015 *Patti Smithin M Train on surrealistinen trippi rock-isoäidin pään sisälle*
<http://www.hs.fi/arviot/kirja/a1445742517575> Luettu 1.11.2015

Haapala, Vesa (A) HS 1.9.2015 *Uuden runouden klassikko*
<http://www.hs.fi/arviot/kirja/a1440990163179> Luettu 29.10.2015

Haapala, Vesa (B) HS 15.10.2015 *Runoilija pilkkaa fanaattisuutta, tuottavuuspuheita ja koulukuntia*
<http://www.hs.fi/arviot/kirja/a1444793448866> Luettu 9.12.2015

Hakala, Pekka HS 11.9.2015 *Tarja Halonen ja Martti Ahtisaari eivät ymmärrä Suomen parasta, Nato-jäsenyyttä ajava Jukka Tarkka syyttää*
<http://www.hs.fi/arviot/kirja/a1441857122960#> Luettu 12.10.2015

Heikkilä-Halttunen, Päivi (A) HS 3.8.2015 *Tyttöjen viihdekirjallisuus nyt: Ihastuksen kohteita ovat usein aikuiset miehet*
<http://www.hs.fi/arviot/kirja/a1438481679745> Luettu 10.12.2015

Heikkilä-Halttunen, Päivi (B) HS 10.9.2015 *Lastenkirjojen Sibelius on näköiskuva, pojanviikari ja oman aikansa hipsteri*
<http://www.hs.fi/arviot/kirja/a1441772896259> Luettu 14.10.2015

Heikkilä-Halttunen, Päivi (C) HS 10.9.2015 *Kuntoilutrendi ehti jo lastenkirjoihin*
<http://www.hs.fi/arviot/kirja/a1441772839931> Luettu 14.10.2015

Heikkilä-Halttunen, Päivi (D) HS 10.9.2015 *Pasilan poika pelastaa puhelimella maailmaa*
<http://www.hs.fi/arviot/kirja/a1441772745280> Luettu 14.10.2015

Hämeen-Anttila, Virpi HS 2.9.2015 *Kiehtovien vastakkaisuuksien Intia*
<http://www.hs.fi/arviot/kirja/a1441077335743> Luettu 28.10.2015

Jerrman, Toni (A) HS 13.8.2015 *Hiki ja veri haisevat 30 vuotta vanhassa Musta komppania -fantasiaklassikossa*
<http://www.hs.fi/arviot/kirja/a1439350693493> Luettu 10.12.2015

Jerrman, Toni (B) HS 17.9.2015 *Vuokko Sajaniemen esikoisromaani uuvuttaa*
<http://www.hs.fi/arviot/kirja/a1442374007941> Luettu 8.12.2015

Jerrman, Toni (C) HS 27.10.2015 *Emmi Itärannan toinen romaani on taianomainen tarinakudelma*
<http://www.hs.fi/arviot/kirja/a1445836945906> Luettu 9.12.2015

Kanerva, Arla (A) HS 12.8.2015 *Pettävä unelma selviytymisestä*
<http://www.hs.fi/arviot/kirja/a1439261711736> Luettu 10.12.2015

Kanerva, Arla (B) HS 23.8.2015 *Anja Snellman avautuu erikoisherkkyydestään tajunnanvirralla*
<http://www.hs.fi/arviot/kirja/a1440210477622> Luettu 10.12.2015

Kanerva, Arla (C) HS 9.10.2015 *Joonas Konstigin romaanissa parasta on haparoivan isyyden kuvaus*
<http://www.hs.fi/arviot/kirja/a1444273576368> Luettu 1.11.2015

Kantokorpi, Mervi (A) HS 3.9.2015 *Eroottista joulumieltä! toivottaa Miina Supisen uusi Mantelimaan-romaanin*
<http://www.hs.fi/arviot/kirja/a1441166248463> Luettu 21.10.2015

Kantokorpi, Mervi (B) HS 4.9.2015 *Äidinmurha avaa ovia Pia Pesosen romaanissa*
<http://www.hs.fi/arviot/kirja/a1441251098383> Luettu 21.10.2015

Karila, Juhani (A) HS 2.8.2015 *Kotimaataan sättinyt brasilialaiskirjailija kirjoittaa tiheätunnelmaisia tarinoita yksinäisyydestä*
<http://www.hs.fi/arviot/kirja/a1438395610013>

Karila, Juhani (B) HS 15.8.2015 *Henkilöiden ja outojen enteiden runsaus raskauttavat esikoisromaanin*
<http://www.hs.fi/arviot/kirja/a1439522217433> Luettu 10.12.2015

Karila, Juhani (C) HS 20.8.2015 *Kuka tahansa pystyy tekoihin, joista ei naapurille huudella - Hotakaisen uutuuksia kuvaa ihmisen salattuja kerroksia*
<http://www.hs.fi/arviot/kirja/a1439955363839> Luettu 10.12.2015

Karonen, Vesa (A) HS 20.8.2015 *Unissasaarnaaja herää raskaana*
<http://www.hs.fi/arviot/kirja/a1439955377385> Luettu 10.12.2015

Karonen, Vesa (B) HS 13.9.2015 *Suurten juoksijalegendojen Paavo Nurmen ja Hannes Kolehmainen arki kramppassi ja tavoitteet kaikkosivat*
<http://www.hs.fi/arviot/kirja/a1442024662930> Luettu 10.10.2015

Karonen, Vesa (C) HS 14.9.2015 *Kun sota loppui 1944, alettiin tapella ja rakentaa kaikin voimin*
<http://www.hs.fi/arviot/kirja/a1442110783996> Luettu 9.12.2015

Koskelainen, Jukka (A) HS 26.8.2015 *Presidentti Paasikivi, jämäkkä myöntöväisyysmies alusta lähtien*
<http://www.hs.fi/arviot/kirja/a1440473556601> Luettu 10.12.2015

Koskelainen, Jukka (B) HS 12.9.2015 *Kirjallisen kokeilijan eväät olisivat tällä kertaa riittäneet vain novelliin*
<http://www.hs.fi/arviot/kirja/a1441944752326> Luettu 12.10.2015

Koskelainen, Jukka (C) HS 12.9.2015 *Pete Suhosen reteä romaani auttaa ymmärtämään hämäräiden kauppojen juonia*
<http://www.hs.fi/arviot/kirja/a1445222664409> Luettu 1.11.2015

Leppänen, Veli-Pekka (A) HS 1.8.2015 *Poliittisen laululiikkeen jäljillä*
<http://www.hs.fi/arviot/kirja/a1438314842216> Luettu 10.12.2015

Leppänen, Veli-Pekka (B) HS 19.8.2015 *Nobelistin tie: teoksia ja sivukirjallisia temppuja*
<http://www.hs.fi/arviot/kirja/a1439866965023> Luettu 10.12.2015

Leppänen, Veli-Pekka (C) HS 20.9.2015 *Tutkimus varmisti satojen Suomenlinnan punavankien kuolinpäivän ja hautapaikan*
<http://www.hs.fi/arviot/kirja/a1442628487204> Luettu 2.10.2015

Leppänen, Veli-Pekka (D) HS 29.10.2015 *Koska raha ei tunne ilmansuuntia, Venäjän kanssa on tultu aina toimeen*
<http://www.hs.fi/arviot/kirja/a1446006425964> Luettu 1.11.2015

Löytty, Olli HS 8.10.2015 *Alati uutta tietoa metsästävä sankarijournalisti Vesa Sirén johdattaa Sibeliuksen hulluuteen*
<http://www.hs.fi/arviot/kirja/a1444188614421> Luettu 1.11.2015

Majander, Antti (A) HS 13.8.2015 *Runojen lukeminen suistaa helvettiin Kaj Korkea-ahon romaanissa*
<http://www.hs.fi/arviot/kirja/a1439350606114> Luettu 10.12.2015

Majander, Antti (B) HS 27.8.2015 *Simo Hiltusen esikoinen on Suomen synkin perheromaani*
<http://www.hs.fi/arviot/kirja/a1440563591531> Luettu 9.12.2015

Majander, Antti (C) HS 5.9.2015 *Sotalapselta viedään kaikki Asko Sahlbergin romaanissa*
<http://www.hs.fi/arviot/kirja/a1441336669171> Luettu 21.10.2015

Majander, Antti (D) HS 16.9.2015 *Puolue vai mies? Kommunisti Hertta Kuusinen valitsi puolueen*
<http://www.hs.fi/arviot/kirja/a1442286450377> Luettu 2.10.2015

Majander, Antti (E) HS 13.10.2015 *Esikoisromaani näyttää: kun kuolemansairaus tulee perheeseen, arkirutiinien on jätkutava*
<http://www.hs.fi/arviot/kirja/a1444618581511> Luettu 9.12.2015

Manninen, Teemu HS 29.8.2015 *Katja Seudun esikoisrunoissa jätetään hyvästit minuudelle*
<http://www.hs.fi/arviot/kirja/a1440734046298> Luettu 9.12.2015

Mattila, Noora (A) HS 1.9.2015 *Ihmisen näköisiä eläimiä*
<http://www.hs.fi/arviot/kirja/a1440990126764> Luettu 29.10.2015

Mattila, Noora (B) HS 20.9.2015 *Riikka Ala-Harjan uutuuksromaani on irrallisten havaintojen sarja, joka lopussa kuroutuu yhteen*
<http://www.hs.fi/arviot/kirja/a1442628418588> Luettu 2.10.2015

Mielonen, Matti HS 10.9.2015 *Kuvakirjassa pohditaan, mikä meriä uhkaa*
<http://www.hs.fi/arviot/kirja/a1441772749340> Luettu 21.10.2015

Murtomäki, Veijo HS 9.8.2015 *Viisi uutta Sibelius-kirjaa – kahnavuksia, erotiikkaa ja sensuroitu koululaulu*
<http://www.hs.fi/arviot/kirja/a1439000326964> Luettu 10.12.2015

Mäkelä, Matti (A) HS 5.8.2015 *Dekkarin mestari Matti Rönkä laajentaa ilmaisuaan*
<http://www.hs.fi/arviot/kirja/a1438656663969> Luettu 10.12.2015

Mäkelä, Matti (B) HS 11.8.2015 *Hannu Mäkelän Otavan aika: Suoria sanoja menneestä kustannusmaailmasta*
<http://www.hs.fi/arviot/kirja/a1439175278450> Luettu 10.12.2015

Mäkelä, Matti (C) HS 28.8.2015 *Uraputket kolisevat Antti Leikaksen uudessa romaanissa*
<http://www.hs.fi/arviot/kirja/a1440647406397> Luettu 9.12.2015

Mäkelä, Matti (D) HS 1.10.2015 *Maija-tyttö katoaa koulumatkalla – Markku Pääskysen kirja kertoo, miten lapsi ajattelee*
<http://www.hs.fi/arviot/kirja/a1443584552519> Luettu 7.12.2015

Nevala, Maria-Liisa HS 11.10.2015 *Kirjailija osasi itsensä brändäämisen jo 60-luvulla – Eeva Joenpelto oli oman aikansa Sofi Oksanen*
<http://www.hs.fi/arviot/kirja/a1444444156603> Luettu 1.11.2015

Nordell, Harri (A) HS 31.8.2015 *Helvetillisen hurja sammon taonta*
<http://www.hs.fi/arviot/kirja/a1440899667502> Luettu 9.12.2015

Nordell, Harri (B) HS 13.9.2015 *Anne Hännisen tuore runokokoelma tuo esiin huolen luonnon kohtalosta*
<http://www.hs.fi/arviot/kirja/a1442024641290> Luettu 10.10.2015

Nordell, Harri (C) HS 12.10.2015 *Markku Into ei vanhene kukkahattusedäksi: Underground-legendan runojen parhaimmisto löytyy proosarunoista*
<http://www.hs.fi/arviot/kirja/a1444528838184> Luettu 1.11.2015

Pajukallio, Arto HS 10.10.2015 *Kapinarockin konkarit Moog Konttinen, Mato Valtonen ja Kjell Strack muistelevat hurjaa menneisyyttään*
<http://www.hs.fi/arviot/kirja/a1444361531406> Luettu 1.11.2015

Parvikko, Tuija HS 1.10.2015 *Vaatimaton tausta piti korkealle nousseen Reetta Meriläisen jalat maassa*
<http://www.hs.fi/arviot/kirja/a1443584529318> Luettu 1.10.2015

Pesonen, Pekka (A) HS 21.10.2015 *Venäläisessä novellikokoelmassa voi sattua kaikkea*
<http://www.hs.fi/arviot/kirja/a1445308954117> Luettu 1.11.2015

Pesonen, Pekka (B) HS 22.10.2015 *Kaikki miehet tapetaan joko tietoisesti tai vahingossa venäläisessä laaturomaanissa*
<http://www.hs.fi/arviot/kirja/a1445399972090> Luettu 1.11.2015

Petäjä, Jukka (A) HS 28.8.2015 *Millennium-sarjan jatko jää suutariksi*
<http://www.hs.fi/arviot/kirja/a1440648000926> Luettu 9.12.2015

Petäjä, Jukka (B) HS 29.9.2015 *Antti Tuurin Italiaan sijoittuva humoristinen taiteilijaromaani on pettymys*
<http://www.hs.fi/arviot/kirja/a1443411436117> Luettu 1.10.2015

Petäjä, Jukka (C) HS 18.10.2015 *Saksan yllätyshyökkäys jouluna 1944 oli kääntää toisen maailmansodan suunnan*
<http://www.hs.fi/arviot/kirja/a1445048724265> Luettu 1.11.2015

Rislakki, Jukka HS 30.8.2015 *Juutalaisen suvun tarina*
<http://www.hs.fi/arviot/kirja/a1440814595625> Luettu 9.12.2015

Rossi, Venla (A) HS 6.8.2015 *Esikoisromaanin päähenkilö antaa maailmalle huutia kuin Mielensäpahoittaja – maailmankuva on vain erilainen*
<http://www.hs.fi/arviot/kirja/a1438743879904> Luettu 10.12.2015

Rossi, Venla (B) HS 24.9.2015 *Claes Anderssonin uusi runokokoelma luotaa tuttuja teemoja*
<http://www.hs.fi/arviot/kirja/a1442979604004> Luettu 1.10.2015

Ruuska, Helena (A) HS 11.8.2015 *Katja Ketun uusi romaani nousee maailmallakin menestyneen Kättilön veroiseksi*
<http://www.hs.fi/arviot/kirja/a1439175170019> Luettu 10.12.2015

Ruuska, Helena (B) HS 13.9.2015 *Kaari Utrio näyttää yhä mallia jäljittelijöilleen*
<http://www.hs.fi/arviot/kirja/a1442024631850> Luettu 12.10.2015

Ruuska, Helena (C) HS 22.10.2015 *Leena Landerin tositapaukseen perustuvassa romaanissa mennään seikkailu edellä*
<http://www.hs.fi/arviot/kirja/a1445399991005> Luettu 1.11.2015

Römpötti, Harri (A) HS 2.8.2015 *Humanoidi ja supersankari kohtaavat sarjakuvassa Lahden betonielementtitalojen varjoissa*
<http://www.hs.fi/arviot/kirja/a1438395605200> Luettu 10.12.2015

Römpötti, Harri (B) HS 27.8.2015 *Katja Ketun ja Jan Anderssonin sarjakuva sukeltaa synkkyyteen*
<http://www.hs.fi/arviot/kirja/a1440563713995> Luettu 10.12.2015

Römpötti, Harri (C) HS 15.9.2015 *Ihminen on eläimelle peto*
<http://www.hs.fi/arviot/kirja/a1443670402277> Luettu 29.10.2015

Römpötti, Harri (D) HS 2.10.2015 *Kallonporaaja sarjamurhaa 1930-luvun taantumuksellisessa Ruotsissa*
<http://www.hs.fi/arviot/kirja/a1443670402277> Luettu 29.10.2015

Saarikoski, Saska HS 6.8.2015 *Castro sai lehmätkin lentämään*
<http://www.hs.fi/arviot/kirja/a1438743850600> Luettu 10.12.2015

Sinivaara, Olli HS 3.9.2015 *Tiede hurmaa kuin taide*

<http://www.hs.fi/arviot/kirja/a1441166195724> Luettu 9.12.2015

Sisättö, Vesa (A) HS 13.8.2015 *Patrick Rothfussin muhkea fantasiaromaani ylistää tarinoinnin mahtia*

<http://www.hs.fi/arviot/kirja/a1439350532334> Luettu 10.12.2015

Sisättö, Vesa (B) HS 10.9.2015 *Uusi fantasiasarja vie taas lukijat velhojen kouluun*

<http://www.hs.fi/arviot/kirja/a1441772746991> Luettu 9.12.2015

Sisättö, Vesa (C) HS 4.10.2015 *Vladimir Sorokin päästelee estottomasti synnyinmaastaan Venäjästä*

<http://www.hs.fi/arviot/kirja/a1443839457852> Luettu 1.11.2015

Uimonen, Anu HS 21.10.2015 *Panu Rajala teki romaanin Suomen maisemien tallentajasta I. K. Inhasta*

<http://www.hs.fi/arviot/kirja/a1445309225467> Luettu 1.11.2015

Valtonen, Anni (A) HS 9.8.2015 *Kamila Shamsien historiallinen romaani paljastaa valtarakenteita ja sen, että maailma on aina kesken*

<http://www.hs.fi/arviot/kirja/a1439000293415> Luettu 10.12.2015

Valtonen, Anni (B) HS 10.9.2015 *Elämä sivustakatsojana*

<http://www.hs.fi/arviot/kirja/a1441772655247> Luettu 21.10.2015

SOOME KEELE NOLLAPERSONA JA PASSIIV KIRJANDUSARVUSTUSTES. KOKKUVÕTE

Keel on kompleksne suhtlusvahend. See on üks peamine viis oma mõtete ning arvamuse väljendamiseks ning keele komplekssus annab kasutajale selleks laialt võimalusi. Nii hägustatakse tihti seisukoha taga seisja ning fraasist *Minule tundub, et...* saab hoopis *Võiks arvata, et...*, või siis lausest *Pärast raamatu lugemist oli film minu jaoks pettumus* saab *Pärast raamatu lugemist võib filmis pettuda*. Soome keeles on sellisteks mitmefunktsioonilisteks grammatilisteks kategooriateks näiteks passiiv ja *nollapersoon*.

Selle magistritöö teemaks on kirjutaja *mina* väljendavad soome keele *nollapersoon* ja passiiv ehk mil viisil peidab kirjutaja neid vorme kasutades teksti oma arvamust, soovitusi, üleskutset jne. Uurimuse aluseks on võetud Soome ajalehe Helsingin Sanomat kirjandusarvustused, mis on ilmunud perioodil 1.8.–31.10.2015. Töö uurimisaineks olevad vormid on kogutud kokku 78 erinevast arvustusartiklist. Arvustustes esinenud *nollapersoon* ning passiivi kasutuse põhjal uuritakse, 1) kes on konkreetses vormis osalejad ehk millisel kujul, kui üldse, kirjutaja isik passiivi ja *nollapersoon* kasutuses avaldub ning 2) milline on öeldu (milles *nollapersoon* või passiiv esineb) diskursiivne roll.

Uurimistöö esimeses, teooria osas antakse ülevaade soome keele passiivist ning *nollapersoon*’st ning võrreldakse neid kaht vormi. Sellele järgneb analüüsi osa, milles käsitletakse uuritud arvustusartiklites esinenud passiivi- ja *nollapersoon* vormide jaotumist osaleja-kategooriate (*kirjutaja, kirjutaja+lugeja, avatud, avatud(kirjutaja+)* või muu erandlik vorm) ja diskursiivse rolli (*fakt, kommentaar, sissejuhatus, näitlikustamine, ajas ja ruumis liikumine* või *üleskutse*) põhjal. Lisaks tuuakse näidete

abil välja vormide esinemise tunnusjooni ning tehakse nende tulemuste põhjal kokkuvõtte, kuidas uuritud vormid erinevates kategooriates omavahel suhestuvad.

Uurimistulemuste kokkuvõtteks võib tõdeda, et need toetavad hästi kummalegi vormile omaseid iseloomulikke tunnuseid. Passiiv on selgemalt mitmepöördeline kui *nollapersoona*. Passiivi esineb enam neis osaleja- ja diskursiivse rolli kategooriates, kus osalejaid on rohkem kui üks (passiivi impersonaalsus on mitmuslik, *nollapersoona* impersonaalsus ainsuslik). Nii osaleja- kui diskursiivse rolli kategooriates esineb ülekaalukalt rohkem *nollapersoona* vorme. *Nollapersoona* suurim ülekaal on näha just nendes kategooriates, mis on kirjutaja isikule n-ö lähemal. See toetab fakti, et *nollapersoona* pragmaatiliseks funktsiooniks on kõneleja/kirjutaja eesmärkide väljendamine. Kui passiivi puhul on osavõtja enamasti agendi rollis, siis *nollapersoona*’le on loomulikum kogeja või saaja roll ehk passiiv hägustab tegija, *nollapersoona* aga kogeja. Seega annab selle uurimuse kontekst, kirjutaja arvamusel põhinevad kirjandusarvustused, parema kasutuspinna just *nollapersoona* vormile.

Ei leidu ühtegi kategooriat, kust emb-kumb vorm täielikult puuduks, kuid suundudes vaid kirjutaja arvamusest avatud tõlgenduse poole, on langustendents passiivi ja *nollapersoona* kasutamises selgelt nähtav. Niisiis on kirjutajal lihtne peita oma isiklikku arvamust nende vormide taha ja seda võimalust kasutatakse aktiivselt.

Uurimuses avalduvad huvitavad tunnusjooned, mis on töö kontekstile tuginedes hõlpsasti mõistetavad ning lahti seletatavad. Kokkuvõtteks võib seega öelda, et töö raamistikuks valitud jaotussüsteem osutus sobivaks. Uuritava ainese saab määratud kriteeriumite põhjal jagada ette antud kategooriatesse ning seeläbi joonistuvad hästi välja iseloomulikud jooned passiivi ja *nollapersoona* esinemises ning omadustes.

Lihtlitsents lõputöö reprodutseerimiseks ja üldsusele kättesaadavaks tegemiseks

Mina, Laura Raag, annan Tartu Ülikoolile tasuta loa (lihtlitsentsi) minu loodud teose „Suomen kielen nollapersoona ja passiivi kirjallisuusarvosteluissa“, mille juhendajad on Tiina Liisa Marjatta Nahkola ja Hanna Katariina Jokela (Turu Ülikool), reprodutseerimiseks eesmärgiga seda säilitada, sealhulgas lisada digitaalarhiivi DSpace kuni autoriõiguse kehtivuse lõppemiseni.

1. Annan Tartu Ülikoolile loa teha punktis 1 nimetatud teos üldsusele kättesaadavaks Tartu Ülikooli veebikeskkonna, sealhulgas digitaalarhiivi DSpace kaudu Creative Commons'i litsentsiga CC BY NC ND 3.0, mis lubab autorile viidates teost reprodutseerida, levitada ja üldsusele suunata ning keelab luua tuletatud teost ja kasutada teost ärieesmärgil, kuni autoriõiguse kehtivuse lõppemiseni.
2. Olen teadlik, et punktides 1 ja 2 nimetatud õigused jäävad alles ka autorile.
3. Kinnitan, et lihtlitsentsi andmisega ei riku ma teiste isikute intellektuaalomandi ega isikuandmete kaitse õigusaktidest tulenevaid õigusi.

Laura Raag

24.05.2020